

PÁRHUZAMOS
N A P L O
WEORES SANDOR ES
NYISZTOR ZOLTAN
K E L E T I
U T J A
ÖSSZEÁLLÍTOTTA
A SZÖVEGET
GONDOZTA ES
AZ UTÓSZÓT ÍRTA
STEINERT AGOTA
TEREBESS KIADO
1998 BUDAPEST

W
E
Ö
R
E
S
S
A
N
D
O
R

A CÉLRÓL

*Mit bánom én, hogy érdemes,
vagy céltalan a dolgom?
Patak vagyok: kérdjem-e, hogy
habomat hova hordom?*

*Harcolok: nem tudom, kiért
és nem tudom, ki ellen.
Nem kell ismernem célomat,
mert céлом ismer engem.*

(1936)

CSÖNGE, 1937. JAN. 7.

Indulás előtti nap. (A napokban befejeztem „Alvó leány” és „Fű, fa, füst” c. verseimet, örülök nekik. Ma kritikát írtam Jékely könyvéről, szeretettel csináltam, igen hamar ment.) Fáj, hogy el kell menni, mint mindig, ha egy helyet elhagyok. Az íróasztalnál ülök, kilátok a sövényre, sok veréb mozog rajta. Az ég szürke, felhős, az idő aránylag langyos. Sok bosszúságom volt utam előkészítésével, sok zűrzavar volt a valutákkal, papírok megszerzésével, anyámnak elég kellemetlenséget okoztam vele. Elég kevés pénzzel utazom Kelet-Ázsiába; kár. Holnap alighanem szép időm lesz az utazáshoz. Hó nincs, nem is igen volt eddig az idén, kellemes telet hagyok itt.

**„CONTE ROSSO” FEDÉLZET,
NÁPOLY UTÁN, JAN. 10.**

Még látszik Capri és az olasz partok. – Eddig az út eléggé élménytelen volt. 8-án reggel csatlakoztam Nagykanizsán a manilai eucharisztikus kongresszusra induló magyar csoporthoz. Legtöbbjük pap, köztük Nyisztor

Már hátunk mögött az előkészület, az útiláz, a vízum- és valutabeszerezés minden gondja s a vonat kíméletlen dübörgéssel vágat dél felé. Már messze sülyedt táj a haza földje, szerkesztőségem kis szobája a fázós kályhával s a széllel bélelt ablakokkal is már csak halvány emlék, mely mindjobban elmosódik a lomhán nyújtózkodó ködben. Az ezer ideg, amellyel otthon figyelve és megfeszítve élünk, a vonat zúgásában szépen elpihen s a tengernyi gondból már csak egy érzés marad: szabad, költöző madarak vagyunk, kik kifeszített szárnyal szállunk Kelet felé.

A nap gyorsan pereg. Egy kis ismerkedés, egy kis étkezés, egy gyors alsósparti a magyar útitársakkal, némi szundítás – és minden 3-4 órában országhatár, útlevel – vagy vámvizsgálat – s az idő pompásan telik. [...]

A vonat már a Karszton liheg s az észre sem vett nap egy nagyon is észrevehető éjszakába zuhan.

Trieszt! Hogy miért kell itt minden északról jött vonatnak 1-2 óráig megrekednie, sosem értettem meg. Hacsak nem azért, hogy ebbe a szép, haldokló városba egy kis vérkeringést, idegenforgalmat, életet vigyen. Jaj! úgy irtózom mindig ettől a régen zajos, lüktető, ma kietlen,

Csörge, 1937. jan. 7.

Indulás előtt napok óta napokban befejeztem „Hörvölés” és „Fü, fa, füst” c. verseimet, örökösnek. Ma kritikát írtam Fekely könyvéről, szeretettel csináltam, igen hamar ment. Faj, hogy el kell menni, mint mindig, ha egy helyet elhagyok. Az irvatelminél ülök, kislátok a sörvényre, sok veréb mosog rajta. Az ég szürke, fél hős, az idő aránylag langyos. Sok bosszúságom volt itam, elkövetéseivel, sok sziszter volt a való tálekal, papirok megszerzésével, anyámnak elég kellemetlenséget okoztam vele. Elegendes pénzzel utazom Kelet-Európa; kedv. Holnap szilveszterem, szép időm lesz az utazáshoz. Itt nincs, nem is igen volt eddig az idő, kellemes telét hagyok itt.

„Conite Rosso” fedélzet, Napoly után, jan. 10.

Még látzok Capri és az olasz partok. — Eddig az ut elégé álmenytelen volt. 8-ikán reggel csatlakoztam Nagy-Kanisán a manillai eucharisztikus kongresszusra indult magyar csoporthoz. Hét óráig nap, kezdtük Napolytól. Dolgok közepes publicisztikai tehetségűtől, többet is ismerem; kedves, szép táj, szép táj.

szinte néptelen, halott várostól. Szerencse, hogy — irodalmi mecénások híján — legalább fizető vendégeink, gavallér útitársaink vannak. A két jó illatos feketét a Benyács, a kazánfolyadék számláját a Taksonyi barátunk nyakába varrom. Elvégre Olaszországban vagyunk, ahol a levegőt se mérik már ingyen (hol vannak azok a régi idők, amikor a bort „olvasatlanul” tették az asztalra!) s ha már ők I. osztályon utaznak, hadd ébredjenek az állapotból folyó kötelességek teljesítésének tudatára. Nem igaz?!

S már itt az éjszaka. Bús-fekete és bús-keserves vasúti éjszaka! Ezen már csak a türelem, meg az akasztófahumor segít. A vonat veszettül zúg, szinte szélörvényeket kavarva fúrja magát előre s szerencsére pont tengely fölött van a fülkém, minden mozgást százszoros erővel érzek. Ha katasztrófa lesz — vigasztalgotom magam — legalább én szerzek róla először tudomást.

Ám a magyarok nem adják meg mind magukat ilyen könnyen a kikerülhetetlen sorsnak. Nem is volnának igazi magyarok! A bátrabbja elindul cserkészni. Egyesek hosszú orral, letörve érkeznek vissza: lasciate ogni speranza! Mások sikerrel portyáztak, főként azok, akik egy mukkot sem tudnak olaszul.

Zoltán, kinek
publicisztikai
tevékenységét régebről
ismerem; kedves,
nagyképűségmentes
ember. Baj nélkül
átjutottam az
országhatárokon és
vámokon, semmi
tényleges ellenőrzés
nem volt.
Murakeresztúr után,
Kotoribánál ért a vonat
jugoszláv területre,
Csáktornyan
(Cakovecen) át értünk
szlovén földre, itt
kezdett változatosabb
lenni a vidék. Ptuj
romantikus szépségű
városka. Cilli után
besötétedett,
Ljubljában sötét volt.
Rakek és Posthumia
közt mentünk át a
jugoszláv-olasz határon.
Velencéig, éjfél után

Hiába, udvarias és lovagias nép a talián,
megbecsüli az idegent! Valami bakaezred
két nemes közlegénye kiürít például egy egész
fülkét két bájos magyar hölgy számára. Ha
hazaérek, javasolni is fogom őket a magyar
mentőérem kis bronzára a háborús szalagon.

Felteszem, hogy én is idegen leszek s nem
fogok tudni taliánul. De lehet ezt a nyelvet
megtagadni? Mikor olyan észbontó édesen dalol
most is a folyosón, hogy a haldoklót vagy némát
is megszólalásra bírja! Én nem is hiszem, hogy
legyen itt néma egyáltalán; az lehetne
a legnagyobb kín, amit – csodálom – hogy
Dante is az Infernóban nem említ. Na, muszáj
kimenni hozzájuk a folyosóra! „Anche io sono
pittore!” – most érzem a felkiáltás súlyát és
felemelő tudatát.

De azért az éjszaka mégis csak éjszaka marad.
A szó elfárad, a dal kihűl. Mint a kivert kutya,
úgy húzódok vissza fülkémbe. Kezdődik
a komédia. Első felvonás: az egyensúly rögzítése.
Merev kerék, lecsüngő láb. Nem jó, vissza!
Görbe derék, kinyújtott lábak. Ez se jó!
Feltámasztott fej (nálunk ez a legsúlyosabb!),
laza derék, egymásra rakott, magasra polcolt
lábak (alla Dél-Amerika). Pompás! – azaz, hogy
ez sem jó. Ki a párnát az ülés alól s be

egy óráig a vonat-
folyosón egy Weisz
nevű 28 éves magyar-
zsidó orvossal
beszélgettem főleg,
Genovába ment állást
keresni.
Minderwertigkeits-
gefühlös, intelligens
ember. Venezia
tengerét, külső
iparvárosát és éjszakai
fényeit láttam
a vonatból, aztán
bevonultam a fülkébe,
ahol aludni próbáltam,
de nem lehetett, mert
útitársaim már minden
jobb helyet elfoglaltak.
Végre is végigfeküdtem
a piszkos padlón, és ott
aludtam néhány órát,
Milánóig, ahová még
sötéttel érkeztünk.
Nem voltam itt az
állomáson kívül, de
az impozáns, hatalmas

alomnak a derék és a fatámla közé. Így ni:
alszik a baba, Zoló baba alszik. Dehogyan alszik,
– a láncos lobogóját annak a fapadnak. Úgy
nyom ez, mint valami vaspáncél. Újabb
kísérletek: most már féltessel fekszem, lábbal
a levegőben lógok. Csuda alkalmasnak látszik,
addig, amíg... Na, majd madárismeretségem
tapasztalatait hívom segítségül. A fészeklakókra
hiába gondolok; egy vasúti fülke még Nogáll
mama dacára sem fészek! A gólya nem jó, mert
állni nem tudok s legfőként nem tudom a fejem
a hónom alá dugni. Már látom, itt csak egy
segítene: a denevér alvási módja.
Megkapaszkodni a csomagtartó szélében
s hintázva, palintázva, álomországban
kóborolva lecsüngen! Hiába, tornában sohasem
voltam egyes!
Hogy a végén mi mindent próbáltam, már
nem tudom. Az agyam – úgy látszik –
hamarabb mondta fel a szolgálatot
s agyontörődve s még nagyobbakat sóhajtván
(kitűnő gyógyszerem minden baj ellen!)
elszenderedtem, [...]
Mesebeszéd, hogy hosszú az éjszaka! Már
vége is van. Kicsit gyűrötten s nem éppen díszes
pozícióban ébredek. De már reggel van s olyan
tündöklő meleg tavasszal, olyan szikrázó

üvegtetejével, három-
soros boltozatával.
Nemsokára virradt,
átmentünk a Pó-n,
hegyek közé értünk, sok
alagút volt. Szép volt
az út vége, a reggeli
párák közt kibontakozó
Genova és öble.
Genovában schová se
tudtam elmenni, eltelt
az idő azzal, hogy a
hajóra berakodás közben
elvették az útlevelemet,
aztán hiába szaladgáltam
órák hosszat amiatt,
hogy útlevelemet
visszakaphassam 500
lírás csekkem beváltása
céljából; mire az
útlevelet megkaptam, dél
elmúlt, és a csekket nem
tudtam beváltani,
majdnem teljesen pénz
nélkül utazom. Du.
3-kor indult
a Conte Rosso.

fényözönnel köszönt Génua, hogy még
a magyar jegyzőegyesület elnökségének is
megbocsátok.

Már Génua vad lármája csattog a fülemben.
A pacalárusok s cipőtisztítók majd lehúznak
az utcán s mikor menekülni akarok előlük egy
csendes étterembe, kisül, hogy kizárólag pacal-
vendéglő. Itt más nincs, csak pacal – 1 lírától
7-ig; elkészítés, íz és minőség szerint.
Mártírmódra megadom magam sorsomnak (ezt
majd otthon is megpróbálom!) s rendelék egy
kis adag savanyú pacalt. Míg kanalazom
a barna, rücskös, gilisztára vágott pacalt, valaki
vagy valami csiklandani kezdi a bokáimat. Az
itt honos Au-felkiáltással rúgok egyet s dühösen
az asztal alá nézek. Az előbb elzavart
cipőpucoló angyali szelidséggel, de valami
diadalmas fölényrel pislog vissza rám. Már
kezelésbe vette elhanyagolt cipőimet. Hát lehet
ezekre haragudni? Tegyéek az angolok, ha
érdemes és bírják!

De már rohanok a kikötő felé, mert
valamelyik hajóduda nagyot bődült s a mi
Conte Rossónk is nyugtalanul, szinte
türelmetlen idegességgel himbálódzik
a szennyes hullámokon.

Addio, Ungheria! [...]

Előzőleg 2 éjjel nem aludtam (egyét az úti készülődés, másikat a vonatkozás miatt), korán lefeküdtem, és mélyen aludtam reggel 8-ig, így nem láttam a Nápolyba behajózást. 9-kor kötöttünk ki Nápolyban, du. 2-kor indultunk, közben megnéztem egy szobormúzeumot Lippay főtitelendővel meg még valakivel; a szent Januarius-templomot is, még előtte. A templom gótikus, és mégis meleg tónusú, délies; benne festőien kidolgozott szobrok, barokk, későbbi dolgok. A múzeumban az otricoli Zeust, farnesei bikát, bájos herculaneumi nősobrokat, a feketétől tarkálló ephesosi Dianát, egy robosztus, szép Herkulest láttam (utóbbi Michelangelóra emlékeztet); aztán láttam etruszk sarkophagokat és fejet, csupa groteszkül ható ősnaturalizmus. Sok kisplasztika, római iparművészeti munkák. Szép volt az indulás után kitáruló látkép, a nápolyi öböl, egyik oldalon az erősen füstölgő Vezúvval, az öblöt hosszú félkörben ölelő Nápolyval, odább

De már indul is a hajó. A duda még egyszer nagyot bődül s a lomha nagy hajótest mint valami ideges csikó, megremeg. A gépek ugyan még csak „üresen” járnak, de oldalt már nekünk rugaszkodott egy csöppnyi kis vontatógőzös s kötélre fogva a mi óriásunkat, sűrűn gomolygó, szikrázó füsttel, fülsiketítő sístergéssel kezdi elrángatni a partoktól. A manőver sikerül: lassú, komor, kimért méltósággal már távolodunk a partoktól. A kis gőzös még jobban belefekszik a játékba, már féloldalra dőlt a vontató kötél felé s az embernek a gyerekkori játéokra kell gondolnia, mikor az ilyen megfeszített kötelet hirtelen eleresztettük. Hogy buknék orra ez a nagyosan erőlködő parányi gőzös is, ha most váratlanul elvágnám a kötelet.

Géna azonban nem hagyja magát olyan könnyen lerázni. Csábító mosolyával vissza-vissza kényszerít. Mint a szépasszony, aki önmagáért hódít, száz és száz változatban kelleti magát utánunk. Büszke szépsége minden fordulónál elevenebb, csábosabb és ingerlőbb lesz, s mire elvész a láthatár szürke felhőrongyaiban, már úgy fáj és sajog a szívünk utána, mint a későn felismert s utána reménytelenül elvesztett kedves után.

Sorrento; sok kopár hegy látszik, rajtuk itt-ott ernyőszerű piniák. Másik oldalon Capri bontakozott elő és Ischia távolodott. Az egész erősen emlékeztetett arra, mikor Isztambulból a Prinkipo-szigetekre vittek, csakhogy akkor a Marmara borostyánkőzöldekbe játszott, csakugyan „márvány” volt, most pedig a Tyrrheni sötét tisztaék. Capri így messziről is nagyon szép; misztikus-nyomasztó. Különben láttam már ezeknél szebb helyeket, Nápoly közel sem olyan csodálatos, mint a híre; igaz, hogy télen látom, mikor se az ég, se a tenger nem látszik elevenebb színekbe, nyáron és főleg ősszel-tavasszal biztosan sokkal szebb lehet itt. A hajón eléggé elhagyatottan vagyok, mint eddigi útjaimon is. Az idő elég hűvös, nem lehet se a hajón, se a szárazföldön kabát nélkül járni. A külföldi utasok közül egy nagyon szép maláj-német félvér, korán hervadó asszonyt és néhány olasz fiút ismerek, legtöbbjük Massauában fog kiszállni, Abesszíniában vannak alkalmazásban.

Elfordulok: akinek lágy, érzékeny a szíve, az ne érzelegjen!

Gyerünk inkább ismerkedni! Ez a kavargó, színes emberáradat, a fajok valóságos bábélével, bizonyára sok érdekességet rejt. Pláne most az indulás első perceiben, amikor még nincs póz, alakoskodás, hanem az izgalom elfogulatlan természetességében mindenki úgy adja magát, mint amilyen. Később már csalás az egész s úgysem érdekes. Az emberek megszokják a szokatlant, ellesik és felöltik egymás fogásait s harmadnapra a gyakorlatlan kezdő is úgy viselkedik (sőt az még igazán!), mintha itt született volna a mélységek és a hullámok felett.

A fajok színeiben és változatosságában semmi hiány. Olaszok, németek, franciák, amerikaiak, lengyelek, kínaiak, filippínók bőven akadnak. Itt-ott a vérző Spanyolországból egy-egy markáns spanyol arc.

Hangban persze az olaszok dominálnak. Elvégre ez a hajó még a tengeren vagy a messze idegenben is egy darab Olaszország, mely nekik hazát és otthont jelent. A társaságuk kicsit egzotikus. Néhány hallgatag, aszkétikus kinézésű és viselkedésű urat és hölgyet leszámítva, a többiek csupa oroszánvadásznak és állatszélidítőnek látszanak. Szemre a

*Sok kínai utazik a Conte Rossón,
nagyon zárkóztak. Sok a pap,
köztük bíborosok és a pápai legátus,
ez Nápolyban szállt be, és sorfalat álló
katonasággal, ceremóniával fogadták.
Kabinom jó, kabintársam egy
szombathelyi festékkereskedő; a koszt
közepes. Az első osztály elegáns és
kényelmes, de ide én és a turistaosztály
többi utasai nem mehetünk. Erősebb
hajómozgás még nem volt. Haza
először Triestből írtam, ahol vonattal
éjjel másfél óra hosszat álltam, az időt
több magyarral egy büfében töltöttem
espresso mellett; Nápolyból is írtam
haza és még néhány helyre. A nápolyi
nép, gyermetegségével, lármájával,
mozgékonyásával, nagyon kedves,
tényleg. Az olaszok szimpatikusak.
Ezen a hajón a személyzet
barátságosabb, mint amilyenekkel
eddig vízi útjaimon találkoztam.
Lassan rájövök, hogy „szép vidék”
tulajdonképpen nincs is; így futólag
megnézve egy táj se igazán szép,
legföljebb érdekes, meglepő,
mulatságos vagy a körülményei révén*

legmesésebb emberpéldányok: izmosak, frissek,
rugalmasak, napbarnítottak, jókedvűek és
elszántak. Szeretik az italt, kártyát és muzsikát
s lármás beszédüktől vagy egészséges
nevetésüktől harsog a fedélzet. Valami félig-
meddig katonás ruhát viselnek, kemény
lábszárvédővel. Az egyik már Genuában
csizmába és trópusi sisakba öltözött s olyan
marcona megjelenése van, hogy feltételezhetőleg
Calábriában vagy Abesszíniában küldött már
néhány embert maga előtt szolgának
a másvilágra. Igazi fasiszták, akik még
külséjükhöz is a mintát a fasiszta
nagyvezérkarból veszik: a Balbó- és a Grandi-
szakáll a domináló. Milyen szerencse, hogy
Mussolini olimpuszi fejét, boltozatos
gránithomlokát nem lehet utánozni, –
különben fél Olaszország amolyan fiók-
Mussolininak csipné ki magát.

Elég népes, de furcsa csoport a kínaiaké is.
Sárga, mindig mosolygós s az udvariasságtól
majd széteső kis fiúk, kik mind egykorúaknak
látszanak; pedig egyik-másikról kisült, hogy nő
és boldog apa. Ha majd megismerkedünk
velük, tán még az is kiderül, hogy a csupas
szájú, kisfiúnak tartott emberke rég nagyapa.
Három hölgy is van közöttük, meg egy apró,

kedves. Nincs szép táj, csak szép formák és szép színek vannak, ezeket pedig bárhol és bármiben megelheti az ember; az a táj szép, amit alaposan megismerünk, a legkisebb hajtásokig és árnyalatokig, aminek formaadottságait és színlehetőségeit nemcsak meglátjuk, de át is éljük. Nápoly olyan, mint valami grande dame, a sok ráirányuló tekintet is lekoptatja róla a szépséget; rikító, kínálkozó szépség ez; az igazi szépség pedig hosszan varakoztatja az embert, míg végre hajlandóvá válik a föltáulásra. Olyan hely, ami nagyon népszerű, és így nem nyújt módot az átélésre, csak a megtekintésre, talán nem is lehet igazán szép; de tagadhatatlan, hogy egy olyan látványban, mint ami Nápoly és Capri közt a hajóról tárul, van valami részegítő, ami után hamar nosztalgiát érzünk, mint egy narkotikum után. Szeretnék néhány hónapig ilyen nosztalgiát ébresztő helyen, Sorrentóban vagy Prinkipóban lakni; akkor vagy leszámolnék vele, vagy mérhetetlenül szépnek találnám.

mandulaszemű, kis cukorbaba, aki kétéves létére bekóborolja az egész hajót, szemöldöktelen, mulatságos kis, szénfekete szemével ráhunyorog mindenkire s esetlenül bájos gesztusokkal mindenkit az anyja kabinjához invitál. Egyik idegen nyelvekben járatlan magyar útitársunk rajta keresztül győződik meg a turáni rokonság valóságáról, miután a baba minden szókinccse a „mama” ismételtetéséből áll. De bögni és bömbölni hamisítatlan turáni módra tud s már kilátásba is helyeztem neki a turáni fenyítéket, ha az éjszaka nyugalma tovább is zavarni merészeli.

Sárga testvéreink nagyrészt egyetemi hallgatók s jól beszélnek olaszul. De valami csodálatos, mélyenfekvő zárkózottság van bennük. Lehetőleg csak egymás között érzik jól magukat. Furcsa, sziszegő fanyelvükön végtelen vitákat rendeznek, szenvedéllyel s félnapokig tartó elmerüléssel mahjongoznak, kártyáznak vagy gramofonoznak. Szinte nem hiszem, hogy a hajó tespedő és tespesztő életében ennyi és ily megfeszített figyelemre képesek legyenek. Ez a látszólagos nagy odaadás azt a gyanút ébreszti, hogy ezek vagy egész lélekkel tesznek mindent, vagy abszolút lélektelenül. Keletiekről lévén szó, félek, hogy az utóbbi az igaz.

Egyelőre úgy vagyok az ilyen vidékekkel, hogy amíg látom őket, rikító mivoltukkal kicsit ellenszenvesek, amikor pedig elhagyom őket, kínzó vágyat érzek utánuk.

**„CONTE ROSSO” FEDÉLZET,
JAN. 11.**

Tegnap este 9 óra tájban a Stromboli mellett haladtunk; a sötétben ferde csíkban izzott a hegycsúcstól a tengerig omló láva. A Messinai-szoroson 11-től éjjel utánig haladtunk át, így nem láttunk belőle egyebet, mint a két part sok villanyfényét és a kivilágított kis gyors kompokat és a világítótorony erős reflektorát, a világító bóják kék-zöld jelzéseit. Szicília felől Messina, a kontinentális partról Reggio ragyogott. Szép volt, de ezt az éjszakai villanyfény-panorámát Pesten is lehet látni valamelyik Duna-hídról. Ma nincs semmi látnivaló; elég hűvös van. Lehet, hogy Kréta szigete mellett is éjjel fogunk elmenni, abból se látunk

Csak az európai technika s a kínai nacionalizmus tölti el a lelküket. Tiszta materialisták, akiknél a lelket vagy a lelkeséget csak a nő, a család s a haza fogalma képviseli. Zárkózottságukból csak akkor engednek fel, ha az ember kérdezi őket. Frissen, gyorsan, mosolyogva adják a válaszokat, de elnémulnak, mihelyst a kérdezősködés megszűnik. Ők maguktól semmit se kérdeznek. Mindent tudnak már vagy semmi se érdekli őket a valamikor mennyei, most gyakran ördögi birodalmon kívül? – azt egyelőre nem tudnám megmondani.

A lengyelek mind papok és szerzetesek. Erősen nemzeti életet élnek s vígan pereg ajkukról a sok ták-ták. Egyikük teológiai tanár létére is reggeltől-estig breviáriumozik. Az a gyanúm, hogy még így sem készül el vele. [...]

De a legszomorúbb a német csoport. Nem is csoport, egyes egyének, akik lassankint itt fedezik fel egymásban a sorsüldözött testvért. Valami kegyetlen nyomás s rémült levegő veszi őket körül. A német természettel ellentétben halkán beszélnek s szerényen viselkednek. Félnek mindenkitől, de talán legjobban egymástól. Elvégre kém mindenütt akadhat s egy besúgás internálásra vagy börtönre is elég.

akkor semmit. Még eddig nem unatkoztam; ez az ólomszürke, kicsit hullámos tenger is szép egy tengertelen magyarnak. Part sehol sem látszik, erős hideg szél fúj, a hajó eléggé inog, de tengeribeteget még nem láttam.

**„CONTE ROSSO” FEDÉLZET,
JAN. 12.**

Tegnap délután 1 óra tájt egy hajófüttő öngyilkos lett, a tengerbe ugrott; a hajó megállt miatta, de nem tudták kimenteni. – (Sciavoni magyar kapitánynak egy olasz alteregója van a hajón, emiatt sok burleszk félreértés történt velem; tegnap tisztázódott a dolog. Asztaltársam egy francia pap és Szekeres főtisztelendő (akit tévesen Lippaynak gondoltam); ezeken kívül leginkább Faust és Nyisztor papokkal, Karácsonyi Gabriella grófnővel, a Sciavoni házaspárral, Holzbach banktisztviselővel vagyok. Érdemes külföldi ismeretség, úgy látszik, nem akad sajnós.) – Tegnap délután óta

Először tapogatózó kérdésekkel kikémelelik az embert s csak aztán kezdenek felszabadulva vallani. Csak most látom, mi lett ebből a tanításhoz, parancsoláshoz, uralkodáshoz szokott népből! [...]

Utazásunk harmadik napját egy szomorú és sajnálatos dráma zavarta meg. Már messze bent a Földközi-tengeren járt a hajó s az utasok nagy része éppen ebédhez ült, mikor egy ijedt, rekedt kiáltás reszkettette meg a levegőt: „Uomo in mare!” – Ember a tengerben! Ez a hajószabály szerint az első jel, amellyel jelezni kell, ha valaki a fedélzetről a vízbe esett s ezt kell kiáltva mindenkinek, aki hallja tovább adnia, míg végre a hajó kürtje is leadja a három dudajelt. Az utasok nagy része még nem igen vehette magának a fáradságot a hajószabályok és vészjelek áttanulmányozására, mert ugyancsak kevesen jelentek meg a korlátoknál, ahol pedig percek alatt egy szörnyű, véres tragédia játszódott le.

Egy elkeseredett matróz, aki már napok óta öngyilkossági terveket hangoztatott, egy óvatlan percben átvette magát a korlátot s hangos

a hajó eléggé hánykolódik, ma reggelre kicsit enyhült a mozgás. Sok tengeribeteg volt. Tegnap este mozi volt, egy olasz gyarmati katonafilmvet adtak, és Mussolini egy teljes beszédét. – A messinai szoros óta nem láttam partot; ma éjfél tájt Port Saidba érünk. Ma van az első „kabátnélküli” nap.

**„CONTE ROSSO” FEDÉLZET,
A SUEZI-CSATORNÁN, JAN. 13.**

Tegnap délután a namuri püspök fogadta a magyarokat a hajó első osztályú társalgójában; a magyarok küldöttségileg megköszönték neki, hogy lehetővé tette, hogy a legközelebbi eucharisztikus kongresszus Budapesten legyen. – Még a hajószemélyzet se tudta megmondani, hogy hánykor érünk Port Saidba, ezért nem feküdtem le; ma éjjel 3-kor tűntek föl Port Said fényei, és 4 óra volt, mire a kikötés megtörtént. Érdekes volt, ahogy a hajó befutott a csatornába piros és zöld világítóbóják sora között. A suezi csatorna zsilip

kiáltással zuhant a felkorbácsolt s nyugtalanul gyüremlő hullámok közé. Mire a mentőövet leoldották s utánvetették, már nem volt sehol; a viharos tenger nyomtalanul elnyelte. A megilletődött legénység ugyan készenlétben állott a mentőcsónakkal is, de le sem bocsátották a tengerre. Az öngyilkost egyszer sem vetették fel a hullámok: gyors és mély sírra lelt a vihartól szántott tengerben.

A hajó is leállott percek alatt s kissé oldalra fordult, hogy az elmerülés helyét védje az újabb hullámtorlódástól. Mindhiába! A fekete víz nyugtalanul háborgott s a taraján fehéren és játékosan fröccsent tovább a hab. A matróz nincs többet, sötét titkát a tengerbe vitte.

A tisztok merev, kemény, zord arccal néztek, a legénység látható megrendüléssel. Az előbbieik hivatásuknak megfelelően ebben is csak „függelemsértést” láttak, mint állítólag a szegény öngyilkos matróz sok más cselekedetében, a matrózok viszont tengerészorsot és sötét emberi tragédiát, mely minden helytelensége mellett is megfájdítja az ember szívét.

A legénység nehezen is tért magához a fájdalmas eseményből. Még délután is, amikor a szolgálat engedte, meg-megálltak a korlátok

nélküli átvágás az alacsony földszoroson, itt-ott kicsit kanyargós; 190 km hosszú. A kikötés után néhányan rögtön partra akartak szállni. Port Saidban, dacára az éjszakai sötétnek és hidegnek, és dacára annak, hogy hajónk, kikötő-vám megtakarítása miatt, nem mólóra kötött ki, csak lehorgonyzott, és motorcsónakkal kellett a partot elérni. Végre is megvirradt, mire kiszállási lehetőség nyílt; ekkor néhányan belesodrótunk véletlenül egy érdekes ceremóniába: Dougherty bíboros, pápai vikárius, a kongresszus elnöke audiencián fogadta a püspököket. A Port Saidból való indulás 13-án éjfél után 4-re volt kitűzve, vagyis akkorra, amikor érkeztünk; de Dougherty bíborosnak Port Saidban reggel 7-kor új katedrálist kellett felszentelni, és így alkalmunk volt nappal látni ezt a kis várost. Sablonos európaias kikötőváros, de nekem mégis tetszett tropikus növényzetével és sok kanálisával, meg egzotikus embereivel. Nagyon szép, tintakéktengerű kora hajnalban vitt ki mindnyájunkat a motorcsónak az új

körül s valami leverhetetlen révülettel és babonás félelemmel meredtek a hullámok közé. Azt mondják, hogy ilyenkor a legmerészebb tengerész is megrémül kenyeres pajtásától, a tengertől.

Az öngyilkosról különben keveset tudtunk meg. A hajó újra elindult s úgy vette továbbra is a tengeri csomókat, mintha semmi sem történt volna. A személyzet meg szigorú, katonás fegyelem alatt áll s ilyenkor különösen némának kell maradnia. De egymás közt annál többet sugdolóztak s rémületbe torzult arcuk nem operett-öngyilkosságra vallott. Csak néhány hangfoszlányt tudtam elcsípni: asszony, özvegy, két gyermek, két árva! Meg még egy szót, mind sűrűbben, mind hangosabban: rimorsi – lelkiismeretfurdalás! Hogy ez zavarta meg a lelkét s vette el az esztét, míg végre magához húzta a gyilkos mélység. Többet nem sikerült megtudnom. De ez is elég volt ahhoz, hogy néhány napra valami furcsa, nyugtalanító árny boruljon a hajó víg élete fölé.

Különben hosszabb tengeri utaknál rendszerint „történik valami”. Elvégre a hajó 2-3000 embert hord; akkora, mint egy tisztas falu, melyben egy-egy hónap szintén nem

templom közelébe, a templomszentelésről megléptem. Állandóan üldöztek a lármás arab árusok, rajokban jöttek, és lerázhatatlanok voltak; eleinte mulattattak, de később már a pokolba kívántam őket. Egy 20 líráért kínált cigarettatárcát 4-ért vettem meg tőlük. Bélyegeket is vettem tőlük több ízben, ezzel egyszer be is csapott az egyik. Furcsa ötletekkel álltak elő: az egyik jött, hogy 5 líra helyett 10-et adtam neki, adjak helyette 5 lírát; nyilván így akart hamis pénzt fél áron eladni. Egy másik a kabátomat akarta üvegyöngy sorokért cserébe (valamikor Európa árasztotta el üvegyöngyökkel a barbárokat, ma talán megfordult a helyzet). 11-kor indultunk Port Saidból, azóta cammogunk a Szezi-csatornán hihetetlen lassúsággal, ki tudja még, meddig. De nem baj: a kanális nagyon sok élményt nyújtott. Nemigen széles, nyílegyenes vonalban indul a csatorna két töltés között, amiken túl posványok vannak, és a tenger. Az Afrika felőli töltésen fut a vasút-, távíró- és autópálya. Port Said tulajdonképpen

múlik el eseménytelenül. A bokaficamodások, lábtörések, egy kis láz, kiújuló gyomor- vagy vesebajok napirenden vannak, de sokszor a nagyobb esetek sem hiányoznak. Egy ismeretlen magyar urat például már Bombayban súlyos betegen partra tettek, egy másik matrózon gyorslefolyású tüdővész tört ki s a halál csak annyiban volt kegyes hozzá, hogy megvárta a manilai partokat. A gyorsan váltakozó és nehéz idegen klímák is kiváltanak egy-két idegbomlást vagy megbolondulást. Hazajövet egy amerikai milliomos örült meg s úgy vették észre, hogy dollárokat kezdett röhögve és tapsikálva a vízre bocsátani. (Bezzeg az emberek között józanul sem jutott eszébe!)

A sajnálatos és megrendítő matróztragédiának azonban volt egy komikus epilógusa is. Ugyanaznap délután váratlanul megszólalt a hajókürt s ijedt egymásutánban adott le hat rövid jelt, ami a mentőöv felöltését s a gyülekezőhelyre való szaladást jelentené, — de utána még egy hosszút. Az első jelekre ugyan egy kicsit megállott a szívünk vére, de aztán megnyugodtunk: ez az ismeretlen, a mi előírásainkban nem szereplő jel, nem szólhat nekünk.

szigeten van, amit a csatorna két töltése köt össze a tőle kb. 30 km-nyire kezdődő szárazfölddel. Innen a csatorna két partja teljesen kontinentális jellegű: csupa homoksivatag, apró cserjékkel itt-ott; szélhordta homoktorlaszok; elvértve néhány pálmafából álló kis oázisszerű terület. Dacára, hogy nem aludtam, hogy fogcsikorgató hideg van azon a délszaki növényzetű földön, és hogy erős szél fúj: besötétedésig kinn voltam a fedélzeten és a hajóorrbán, és lehetőleg mindent megnéztem. A szíriai oldal majdnem egészen kopár, csupa futóhomok; a falvak, bár nem sűrűn, mind az egyiptomi oldalon vannak, ugyanezen az oldalon szép tuja- és pálmaerdők akadnak. Csinosak a pár lapos tetejű házból álló beduin falucskák, pálmaliget közepén, karámban heverő tevékkel, sötét szövettel fátyolozott, üldögélő, gyerekdajkáló asszonyokkal. Szép mind a két oldalon a távoli hegláncok körvonala. Egy európaias városka is van a csatorna mellett, Izmailia: csupa kényelem, pompás utak, kertek, sporttelepek, pedig talán ha 20 házból

Úgy is lett! Csak gyakorlat volt a legénység számára, mely tényleg pillanatok alatt „beöltözött”. De nem úgy a gyöngébb idegzetű utasok, akiket anélkül is felzaklatott és megviselt a tengerész-öngyilkosság. Lerángatták a szekrények tetejéről a mentőöveket s hanyatthomlok menekültek a nyitott fedélzetre. Elsőnek persze egyik hórihorgas magyar társunk jelent meg, mint jármot lógatva nyakában a mentőkészüléket. Utána egy délceg amerikai prelátus feszengett a nyakörv alatt. Betyár egy komédia volt s hozzá még kacagni is csak befelé kuncogva lehetett – tekintettel a nyakörvösök korára és méltóságára.

Mire a riadót lefújták, a nagy szalonban pihegett minden élemedettebb úr és hölgy, térdükön vagy lábuk előtt nem éppen esztétikusan ható mentőzsákkal. Képzelem, mi lesz ebből a komikus történetből az asszonyok nyelvén, ha egyszer mint hősök hazatérnek!

Nápolytól Egyiptom felé megbokrosodott a tenger. Először csak valami hideg, kegyetlen, fagyos szél süvített felettünk s rázta két kézzel

áll. Láttam a szíriai oldalon pihenő karavánt, rögtönzött lakóhellyel, sok tevével (mind dromedár), lerakott málhákkal. Teveháton utazó bennszülöttek és autók járnak a műúton. Két sóstavat szel át a csatorna; az első nagyon szép, Izmailia mellett, valósággal pálmás kis Svájc, partjának egy kopár részén egyiptomi stílusú, impozáns óriási emlékmű emelkedik ki a homokból, dupla obeliszk a csatornaépítés emlékére; a második tó majdnem akkora, mint a Balaton, itt ért el az este. Nagyon szép naplemente volt a pálmák fölött, narancs-arany felhőrétegen izzó-fehéres-citromsárga felhőbojtok voltak, alattuk az ég affajta éles-bordólila volt, ami minden emberi készítményen nagyon ízléstelen; odább az ég zöldeskékbe és zöldessárgába játszott. – Most este 1/2 8 van; több mint 8 órája úszunk a kanálisban, lehet, hogy már Suezhoz közeledünk. Ha szerencsénk van, holnap már napvilágnál érzük a Sínai hegyet.

az árbocokat, majd a tenger is megmozdult s a sima szőnyegből hánykolódó, acsarkodó bestia lett. Az első ellen még könnyen védekeztünk: lehúzódtunk a kabinokba s a fedett helyiségekbe, vagy az öreg Zakopánye mintájára télikabátokba és meleg sálakba burkolóztunk. Ámbár én bevallom, hogy akiben van egy kis hősi vonás, az szeret kiállni szélben és viharban a puszta fedélzetre s elgyönyörködni az elemek harsogó játékában!

A második, a felgerjedt tenger ellen azonban nincs menekvés. Hála a hajóépítés nagy technikájának, ma már csak elővigyázatlanság vagy véletlen baleset folytán lehet hajótörést szenvedni, de ez nem jelenti azt, hogy egy tengeri vihar, még egy nagyobb hullámverés is ne tudná a legnagyobb hajót is megtáncoltatni. Azon kár is gondolkozni, hogy e nagy és mély vizek megmozdulását mi okozza: külső erő, mint amilyen a szél és vihar, vagy belső, a tenger mélyén szunnyadó erők, amelyek száz vagy ezer méterekről ütnek a partokig és a felszínre? Annyi bizonyos, hogy ütnek, vernek és tombolnak. Ők ütik a taktust s hajó és ember a hajó hátán szép engedelmesen járja hozzá a kánkánt. [...]

A BAB EL MANDEB-EN

Alusznak az elsúlyedt városok:
Svankélan, Cirpan, Tenuitian,
jáspis Lamú, márvány Tiün-Kuin,
deltáji jéghatáron örökdő
Mejáj-Vivi, soktornyú Vejvita
hol a szerelmes kétszer élhetett,
örök tudás pávája, Namru-Kor
– ki tudja, hány és hol? ki tudja mind? –
a dajkáló, kék, selymes ár alatt
álmatlan álmodik Gondvána föld
s fölötté álmos árbóc hajladoz.
Így vándorlunk a heves ég alatt
(balról arab föld, jobbról Afrika)
a két part fátlan, mint a sarkvidék.
Váratlanul néhány apró sziget
dereng elő a zöldes messzeség
páfrány-öléből, néhány hosszudad
koporsó-forma puszta sziklaroncs,
homokkő-tömbjük sárga hajlatán
sok kréta-ránccá gyűlt az üledék.
És háromszögben egy szigetcsoport,
három kő-test a tenger-sík fölött,
mint óriási síremlék, álldogál.
Egyik: oszlop-csonk, elbillent fatönk,
gyengéd formává érett fájdalom,

másik: teknőc-héj, mind közt legnagyobb,
erőlködően domború tömeg,
ügyetlensége szörnyeteg humor,
idomtalan erő, mely szinte báj,
s a harmadik, a legszebb: kupola,
alakja csúcsba-fejlő, idegen,
oly teljes összhang, hogy szívet szorít.
Miféle rég-holt déva nyomta föl
végső kínjában ezt a szörnyű-szép
hármás jelet a tengerár fölé,
amint az rátört és fölfalta őt?
Őrt áll a tönk, a teknőc, a tető,
mögöttük fokban záruló a part
és összeér a tenger és az ég,
zöld ég, kék tenger, űr és villogás,
játékos és forró ál-semmiség.
Színes kristályok árnyát álmodó
játékos, forró szemfedő alatt,
nehéz mélységben, ismeretlenül
alusznak az elsúlyedt városok,
csak ős nevük zúg, mint kagyló-üreg,
miből kihullt az élő és a gyöngy.
Pihen, pihen Gondvána embere:
vízből-jött, hártvás-ujjú óriás,
ki saurusokkal küzdött, alkudott
és bölcsőjében lelte sírhelyét.
Kallódnak a sötétség térdein

a hódítók, bölcsek, szerelmesek,
 kik eldobták a természet javát,
 a hús és nedv boldog parancsait
 maguk-faragta bálvány szörnyekért,
 az ésszel-élés gyötrelmeiért,
 a szép és édes rosszért, mely: övék,
 s isten vagy állat meg nem értheti.
 Meghalt a szobrász: szobra elveszett,
 akár a vályog-tégla, utcakő –
 meghalt a költő: verse elveszett,
 akár a tréfa-szó, káromkodás –
 így múlik mind a lény, a név, a mű,
 de fejleményük él és hat tovább:
 fölöttük száll a más kor embere,
 kiben új módon él a régi rossz,
 s veszett homok-partok, hegyek között
 dúdolva éli a hullámverést,
 mint hogyha benne saját közönyét
 hinné dobogni, míg a hant alatt
 alusznak az elsúlyedt városok
 – ki tudja, hány és hol, ki tudja mind –
 s a hármas emlék, a szigetcsoport
 óróluk hallgat és nem mondja el,
 hogy aki élt, az nem hiába élt.

(1937)

**„CONTE ROSSO” FEDÉLZET,
 A VÖRÖS-TENGEREN, JAN. 14.**

Csak annyit még a tegnapról, hogy este 9 és 10
 közt éjjel láttam Suez várost, a csatorna déli
 végét. Nem ébresztettek föl hajnalban a Sínai
 hegy megtekintésére; mire későn fölbredtem,
 már csak az egyiptomi hegyek körvonalait
 lehetett látni távolról. Elmentünk egy világító-
 torony mellett, ezen meg a távoli afrikai parton
 kívül ma még csak a vizet és nagy hajókat
 láttam. Végre kellemes meleg van, napsütés,
 erős fény. A tenger igen sötét, mint valami
 zöldbe és kékbe játszó fekete zománc. Egyelőre
 tenger van körös-körül, zúg, de nem hánytorog.
 – Beültettek bridzsezni, rosszul játszottam,
 mint mindig. (Epém néhány napja megint nem
 jó.) Ui. Suez semmi különös; elég nagy, európai
 kommerciális jellegű kikötő, sok faházzal,
 erkéllyel, tornáccal. Programváltozás: 16-án
 reggel érünk Massauába.

JAN. 15.

Már áthaladtunk a Ráktérítőn. – Újhold volt
 tegnap este: sose láttam még ilyen vékony, éles
 holdpengét; domborulatára fordultan izzott
 keleten a tenger fölött. Sok csillag, merevek,

nem pislognak. Néha furcsa afrikai part- és szigetkontúrok. Lippay meghívta a magyarokat este 9-re az első osztályba, moziba. Az olasz csapatok bevonulását mutatták Makalle abesszin városba, és egy történelmi filmet Wellingtonról. Mindez még tegnap volt; ma nincs semmi említendő, az idő kellemes-langyos. Jelenleg a tökéletes testi-lelki egyensúly ritka érzését élvezhetem.

**„CONTE ROSSO” FEDÉLZET,
A BAB EL MANDEB ELŐTT, JAN. 16.**

Élféltájt értünk Massauába, a hajó a kikötőtől messze vetett horgonyt a tenger közepén, motorcsónakok szállították a ki- és beszállókat. A többiek nem szállhattak partra. Sűrűcsillagos, de szurokfekete éjszaka volt, fülledt, párás, forró volt a levegő, minden furcsán tapadóssá vált, Massaua villanya élesen, de semmit meg nem világítva fénylett. Furcsa öltözetű négerrek jöttek a motorcsónakokon a hajóra. Most reggel van; az afrikai part, Eritrea kopár, fátlan, sárga sivatagból emelkedő hegyvidéke mellett haladunk. Ma hűvösebb, szelesebb az idő. – Tegnap Massauánál

figyeltem egy négert a motorcsónakban: kapott egy vödörnyi italt, amiben valami szilárd darabok úszkáltak (talán jeges ital volt), nagyon ízlett neki, és társainak is folyton kínálgatta. Délutáni bejegyzés: du. 4 óra van, két órája a Bab el Mandeb-szorosban haladunk. Jobbra reggel óta látszik a Szomáli-félsziget partja, hol tektonikus, hol kúpos hegységei; aztán Arábia partja is föltűnt a másik oldalon, ez is hegyvidék, és mindkét part teljesen kopár. Rengeteg süvegszerű kialudt vulkán van úgy az afrikai, mint az ázsiai parton. Áthaladtunk a kis Perim-szigetek között. Balra nagyon művészi hatást nyújt három egymás melletti szigetcske, olyanok így együtt, mint valami impozáns emlékmű a tenger közepén, mintha Gondvana-föld mausoleuma volnának, vagy a világ vége; mögöttünk Arábia foka, a Sheikh Syed, rajtuk túl az üres tenger. Szép, sivár látvány. A három kis sziget közül a legmesszebbi oszlopcsonkhoz hasonlít, vagy kibillent fatökhöz; másik, mint egy mór kupola, és homlokráncszerűen meszes rétegek helyezkednek el rajta; harmadik, a legnagyobb, mint egy teknősbéka domború háta, rajta világítótorony. A jobb oldalon még néhány kis sziget szanaszéjjel. Növényzet sehol; elhagyatott, élettelen táj.

„CONTE ROSSO” 1937. JAN. 19.

*Már napok óta nincs szárazföld;
az arab tenger sík, nyugalmas.
Mozi, bridzs stb.-vel telt az idő.
Holnap Bombayba érkezünk.*

**„CONTE ROSSO”,
BOMBAY UTÁN, JAN. 22.**

*20-án ebéd után tűnt föl rengeteg
vitorlás és mögöttük a part.
Hamar előtűntek Bombay halvány
kontúrjai. A part itt nagyon
csipkézett, sok a sziget, Bombay is
szigeten fekszik. Bombay fekvése
nem különösebben szép: sok
alacsony sziget és dombsor övezi;
a város egy hosszabb földnyelven
kezdődik, aztán a sziget
kiszélesedik, a síkabb részen van
a város nagy része, mögötte egy
dús zöldű magaslat, Malabar Hill.
A hajó végigúszott a város mellett,
skatulyaházak és két ízléstelen
mór stílt utánzó épület, a Taj*

Már minden épkézláb ember a fedélzeten van. A kínaiak abbahagyták a kártyát s a rögtönzött politikai konspirációkat s még ezek a Dante által bizonyára lassú megfojtásra vagy szurokhalálra ítérendő amerikai görlok s kocsinál nevetlenebb jampeccik is szünetet tartanak a Portsaidtól éjjel-nappal meg nem szakadt flörtben. A korlátoknál ott tipródik az egész hajó utasserege s egy-egy jobb helyért, kedvezőbb kilátásért valóságos ökölharc folyik. Még a napi munka szürke egyhangúságában elgémberedett matrózok is megelevenednek s a kikötés előkészületeinek szapora lázában felcsillanó szemekkel kémlelnek a horizonton oly nehezen felbukkanó India felé.

A tündéri látvány gyönyörúsége helyett egyelőre mindenkit csak a bosszúság emészt. A jó öreg Conte Rosso megrögzött, bűnös szokása szerint most is késik. Reggel óta hiába kémlelünk mindenfelé, a várva-várt szárazföldnek nyoma sincs. Csak valami homályos, szürke köd lebeg előttünk, melyben a legtüreletlenebbek néha felismerni vélik az indiai hegyeket. A személyzetet hiába faggatjuk, ezek is hűek maradtak önmagukhoz: mindegyik mást mond s a nagyobb nyomaték kedvéért egy circa-körülbelüllet vezet be. Csak utólag

Mahal Hotel tömbje és az „India kapuja” nevű diadalív volt feltűnő, a sziget kontinens felőli részén van a főkikötő, itt értünk partot. A kikötő épületénél tarka látvány nyílt. Karvalyok tömege vette körül a hajót, szinte az ember feje körül keringtek. Az épület lapos tetején hindu-keresztény gyermekek énekkara fogadta a Conte Rossót, lenn lila főpapok és fehér trópusi ruhás papok álltak, legtöbbször szakállas. Egy zenekar is volt, fehér pap vezényelt indulókat; a kirakodás lármája, hidak és elevátorok tologatásának csikorgása minduntalan zavarta a muzsikát. Sok turbános, fezes, fehér ruhás és mindenféle tarka egzotikus nép lepte be a kikötőt; az egész látvány, az ósdi kikötőépülettel és tetején európai, hindu, arab és egyéb színes néppel, régi francia színyomatokra emlékeztetett. Kiszállás után néhányan magyarok kocsin elindultunk a párszi

igazolódott be kitérő óvatosságuk: csekély öt órát késtünk, ami az olasz cirkának megfelelhet.

De nincs az a bosszúság, amit egy gyönyörű látvány ne tudna kellőképp kárpótolni. A köd mégis csak hamarabb unja el, mint mi s egyszer csak szikrázó fényességben, fehér mólóival, sűrű házerdejével, zöld vegetációjával megnyílik előttünk India kapuja: Bombay.

Miután késő délután volt, sürgősen fogadtunk egy nyitott konflist, hogy idejében kiérjünk még a Hallgatás tornyához, amilyen komorságában s elrettentő barbárságában valóban csak egy van az egész világon. Pedig a hely, ahol a Hallgatás tornya áll, Bombaynak, de talán a nagyvilágnak is egyik legszebb helye: egy messze elnyúlt, gazdag villákkal s felejthetetlen függőkertekkel teleszórt domb, melynek egyik legmeredekebb pontján áll a borzalom helye: a párszi temető.

Az árnyékos utcáról, melyen suhanva száguldanak az alkonyat örömeinek szánt luxusautók, meredek kapaszkodó vezet fel a temető kapujáig, ahol egy fekete fezes, energikus fiatal hindu fogad. Foglalkozása után ítélve nem éppen előkelő kaszthoz tartozhatik (hacsak a temetőörök nem avanszáltak itt!),

temetkezőhely, a „hallgatás tornyai” felé. Átmentünk a városon, mely elég fiatal korú angol alapítású kikötő lévén, ronda, de érdekes, piszkos, tarka, lármás, zűrzavaros. Fő-roadjain furcsa emeletes villamosok járnak. Lakosai mindenfélék: szép, szálas, méltóságteljes párszik (itt van a legtöbb párszi egy helyen); szunnita arabok, akik, mint mindenütt, itt is tolakodók, lármások és szörnyű szemtelenek; angolok, kínaiak stb.; és nagyrészt hinduk, ezek piszkosak és nyomorúságosak, lehetetlenül keveredik rajtuk az európai és hindu öltözék, sok köztük a csonka, fekélyes és koldus, sokan egészen az utcán élnek, ott tüzelnek, és ott is alusznak a járdán, és mindenütt guggoló helyzetben ülnek, még a padokon is; homlokukon sokan sárga és piros festett jelet viselnek, egyesek csak kerek foltot, mások egészen szövevényes sárga ábrát; szép,

de fellépése, ellentmondást nem tűrő határozottsága a párszik fölényét, sőt a brit világbirodalom egész félelmetes nagyságát érezteti. Elszedi a jegyeket, melyeken keserű szájjal olvassa, hogy ingyenes belépésre jogosítanak (ezen a savanyú mimikán már felismertem a temetőőr lélektanát), leparancsolja a vállakról a fényképezőgépeket, mert itt fényképezni szigorúan tilos, villámló szemekkel förmed rá a legjámborabb magyarra, mert az éppen cigarettázni merészelt, majd kissé megenyhülve, de nélkülözhetetlensége teljes tudatában magyarázatba kezd. Azaz csak kezdene, mert sasszeme (lehetne más itt a saskeselyűk között?) máris felfedezte az öreg Zakopányét, aki hűséges télisapkáját ide is elcipelve – az ég tudja, honnan, honnan nem? – váratlanul egy félkezű francia gyarmati tiszttel s egy vékony kis filippínóval mellénk furakodott. Jegyük persze nincs s az éber őr a már fejünk felett vijjogó saskeselyűket is túlharsogva toporzékol. A Zakopánye mélyen lehúzott sapkája alatt úgy tűri a vihart, mint otthon a hóföregeteget, de a kis filippínó nem azért keleti, hogy ne ismerné az értelmes beszéd keleti fogásait. Kissé félrevonul a temetőőrrel s hosszas diplomáciai tárgyalásokba kezdenek.

szoborszerű, archaikus mozdulatokkal, lassan énekelve végzik a dolgaikat, de legtöbbször csak ül és bámul, ellentétben a sürgő-forgó piros fezes arabokkal. A civilizáltabb hinduk külsőre semmiben sem különböznek a mai muzsikus cigányainktól; mindnek szép, nagy, sötét szeme van. A nők haja hosszú, lelógó, sűrű, kékesfekete, és egzotikusan öltözködnek, míg a férfiak legtöbbször egészben vagy részben európai öltözékű, csak a fejfedőjük keleti. Amilyen kevert Bombay lakossága, éppolyan az építkezése. A főutcákon keletiesnek szánt angol paloták, középületek és bérházak, amerikai és bau-stílusú új épülettömbök állnak. A villanegyedben főleg gazdag párszik és hinduk Európa-utánozó házaik vannak. A nyomornegyedek szűk utcáiban tarka faházak, faerkélyekkel; épületek színes állat- és istenszobrokkal;

Az eredményt már előre láttuk: két rúpiában (4 P) kiegyeztek. A vihar elmúlt s utórezgése csak a jó öreg lengyelben jelentkeztek, aki még a Hallgatás tornyánál is jégeső módjára „keleti rablókat és gazembereket” emlegetett.

A párszik valami perzsa eredetű faj, mely azonban Indiában teljesen megtelepedett s szellemi fölényével, alkalmazkodó képességével és üzleti érzékével a lomha és befelé hajló hinduk mellett hamar magához ragadta a vagyont és hatalmat egyaránt. Nem igaz ugyan, hogy a párszik mind gazdagok és előkelők, aránylag kis számuk mellett is bőven akad köztük szegény ember, de a vérségi kötelék és összetartás, akárcsak a mi zsidóinknál – igen fejlett bennük s hatalmi túlsúlyukat is ennek köszönhetik. Minden műveltségük és világlátásuk ellenére is pogányok, akik külön párszi templomaikhoz s vallási szertartásaikhoz – legalábbis külsőleg – görcsösen ragaszkodnak. Amennyire szeretik és áhítják az európaiakkal való érintkezést, sőt barátságot, annyira merevek és titkolózók lelki világukban: templomaikba még kivételesen sem engednek be idegent. Hogy temetkezési szokásukban hogyan jutottak el ehhez az egyedül álló, kegyetlen és kegyeletlen módhoz, aránylag

W E O R E S S A N D O R
a házak földszintjein iparosok és árusok butikjai; zsúfolt embertömeg és piszok mindenfelé, szabadon szaladgáló kutyák és mászkáló majmok. A főutcákon sok bank és híres európai cégek (Singer varrógép stb.) fióküzletei; ahol az üzletek cégtábláin a cégtulajdonos neve szerepel, az többnyire hindu vagy arab név, legtöbbször szanszkrit betűkkel is kiírva, néhol arab és párszi betűkkel is. A kültelkeken primitív nádkunyhók, félmeztelen vademberek. Nagyon sok autó; arab lófogatok; zebufogatok és bivaly- és ökörfogatok, a kocsirúdon guggoló hinduval. Elindultunk a „hallgatás tornyai” felé, át a városon és Malabar Hill kókuszpálma-szegélyű tengerpartján. Gyalog, lépcsőn fölmentünk egy dús növényzetű, csupavirág kertbe; szerencsére 1/2 5 előtt érkeztünk; ezen túl senkit sem engednek be a tornyokhoz. A Waggon-Lits Cook kalauzolásával

N Y I S Z I O R Z O L T A N
könnyen magyarázható. A párszik szerint a föld is és a tűz is szent elem, amit olyan tisztátalan valami, mint a holttest, nem érinthet s ezért a hullákat a döngkeselyűk zsákmányául teszik ki, hadd végezzék el azok, amit Európában a föld, Indiában a tűz szokott.

A bevezető magyarázat ezzel véget is ér s mi sok kíváncsisággal, de a borzalomtól kicsit összeszoruló szívvel, némán kapaszkodunk fel a lejtőn. A finom, fehér kavicssal teleszórt utak szép öreg, lombos fák, dús cserjék s a tél dacára élénken pompázó virágágyak között vezetnek el. Hallgatag munkások garaszolnak, öntöznek a virágok között s a hindu lassan parázsló érdeklődésével kémlelnek utánunk. A magasba nyúló fák tetején már fel-feltűnedezik egy-egy szürke, vékonynyakú saskeselyű, amint éles, görbe csőrét szimatolva vágja jobbra-balra.

Talán ott, hol a legbujább és legégőbb a virágágy s alig kőhajításnyira egy szürke, kör alakú fal meredezik, a hallgatás valóban kővé meredt elhagyatottságában vezetők megálljt parancsol. Elérkeztünk a Hallgatás első tornyához, vagyis a saskeselyűk első számú döngteréhez. Innen tovább már senki sem mehet: sem idegen, sem párszi, sem pap, sem gyászoló. Idáig kíséri csak a halotti menet is a koporsót,

menő utasok egy része elkésett.
A párszi temetőgondnok vezetett
bennünket, és angolul
magyarázott. Teraszosan egymás
után következő, nagy munkával
készült „függőkerteken” át
följutottunk az öt fehér „torony”-
hoz. Ezek inkább épített
medencék, mint tornyok;
peremükön keselyűk tömege
üldögél. Az ápolt, nagy kert
közepén a tornyok közvetlen
környéke teljesen elhanyagolt
sűrűség, mert itt csak a hullavivők
járhatnak, senki más nem léphet
a tornyok közelébe. A kalauzunk
megmutatta a tornyok modelljét:
kerek alkotmányok, kis fekete
vasajtóval, belül egy peremen
három sor koporsónyi vájkó,
a külső a férfiak, a középső a nők,
a belső a gyermekek hullái részére.
Ezen a háromsoros kerületen
belül mélység van. Minden hullát
de. 1/2 9-ig vagy du. 1/2 5-ig egy-egy
vájkóba helyeznek, aztán 9-kor,
illetve 5-kor nyitva hagyják

amelyet aztán átvesznek a tisztátalan hullavivők
kulik, akik egy vas csapóajtón belépnek
a toronyba s a három mezőnyre osztott belső
téren a megfelelő helyen leteszik a teljes
meztelenre vetkőztetett halottat: a torony
tövébe a férfiakat, lejjebb a nőket s a legbelső
körön a gyermekeket. Aztán ők is kivonulnak,
becsapják a torony ajtaját s a temetések
időpontját már csalhatatlanul ismerő
dögkeselyűk rávetik magukat a halottakra.
Állítólag néhány perc alatt végeznek velük
s csak a meghagyott csontok fehérленek
kísértetiesen a rostélyokon. A többit elvégzi
a nap és az eső. Kiszáritják, kilúgozzák,
elporlasztják a csontokat, amelyek az eresztékek
csatornáin aztán lefolynak a közepén egy
nyitott tartályba, mely kellő szűrések után
levezet mindent a tengerbe. Az eljárás
egészségügyi szempontból nem veszedelmes,
fertőzés kizárva. – A tudós szerepében kéjelgő
és ellentmondást nem tűrő temetőőr legalább is
azt állítja. Lelke rajta!

A magyarázat elhangzott s már fordulunk
is új utak és virágágyak felé. A borzalom
ugyan dohog bennünk, szeretnénk egy pár
méltatlankodó kifejezésben utat törni neki,
de idegenben vagyunk s kímélni kell mindenki

a vasajtót a keselyűk számára, azok pillanatok alatt elfogyasztják a hullákat; aztán a hullavivők a csontokat eldobálják a mélységbe. Egyik toronyba a szerencsétlenségek áldozatait, másikba az öngyilkosokat teszik, a többi nem tudom, hogy oszlik meg 3 torony közt. Mondta a kalauz, hogy ezen a délután már egy férfi- és egy női hulla volt a tornyokban. Beleshettünk egy párszi szentélybe is, ahol elkendőzött arcú papok fölváltva gondozzák éjjel-nappal a szent öröktüzet. Véletlenül alkalmunk nyílt egy párszi temetést végignézni. Csupa férfi jött fölfelé a lépcsősoron, vagy száz, egyforma fehér ruhában és fehér sisakban; párjával jöttek, és egy-egy fehér kendő két végét fogták; a hulla fehér lepedővel volt letakarva. Megható szép látvány volt a rengeteg növényzet közt ez a csupa fehér menet. – Ezután magyar csoportunk részben

érzékenységét, akin úgy sem tudunk segíteni. Haragos, de egyben ijedt kiáltás harsan fel előttünk. Vezetőnk visszafordult s fenyegetőleg integet valakinek hátra. Hát nem az öreg Zakopánye s a félkezű francia szakadtak el észrevétlenül tőlünk s közelítették meg minden tilalom ellenére lopva lépegetve alig néhány méterre a Hallgatás első tornyát? A terv a vezető éberségén meghiúsult s most szégyenkezve kullognak vissza.

Egy újabb kanyarnál csúnya, éles vijjogás hasít a fülünkbe. A fák között és a fák fölött csapatostul keringenek a keselyűk. Már közel lehet a lakoma órája és finom szimatukkal éreznek is már valamit, mert nyugtalanul, idegesen, szinte a felfokozott szenvedély mohóságával gyülekeznek. Balra megint egy kis tisztás nyílik s piszkos, szürke falával feltűnik a második torony. A hatás lehetőleg még borzalmasabb és rettentőbb, mint az elsőnél. A falak peremén már sűrű tömegben gubbasztanak a sasok s hasogató vijjogásukkal betöltik a levegőt. Már magyarázat nélkül is sejtjük, hogy a temetés időpontja itt van s a különös sírások (ki tudná megmondani, hogy annakidején, a kezdetek kezdetén hogyan szoktathatták őket ide?) pontosan jelentkeznek.

szétozlott; Lippay főtisztelendőt még a kiszálláskor meghívta uzsonnára egy fantasztikus-zöldruhás, gyöngyosros előkelő hindu hölgyismerőse, ezért ő lemaradt tőlünk, és a többiek egy részének is dolga volt. Néhányan továbbkocsikáztunk, megnéztünk egy buddhista szentélyt, a bazárt, az álkeletiessége dacára is impozáns Victoria pályaudvart és nem is tudom, mit még, aztán visszatértünk a hajóra. Ekkor nem volt több esti 7 óránál, hát elindultam egy filatelista üzletet keresni, ahol magyar bélyegeimmel kezdhethék valamit. Ahogy kiléptem egyedül, rögtön tömegestől jöttek rám az arabok. Közismert szavakból álló keveréknyelven, amit csak a süket nem ért meg, kínáltak botot, bélyeget, nőt, meg hogy elvezetnek a postára; egy meg a kocsiját kínálta, hogy üljek föl, nem fogadtam el, de azért rendületlenül kocsizott mellettem,

A levegőben keringő csapatok is mint lejjebb ereszkednek, lassú körökben szállnak a torony fölé s dohogva, marakodva keresnek maguknak helyet a falakon. A közelben nyitott ajtajú ház, valamelyik temetőőr lakása, ahonnan a hindu konyha erősen fűszeres illata csap ki. Jó étvágyat!

Már néhány bálványszobor vigyorog ki utálatos grimaszával a virágágyak közül s a vezető félős tisztelettel mutat egy kopott, földszintes, nagytornácú ház felé, melynek feltűnően széles nagy ajtaja mindkét oldalon tárva-nyitva áll. Ez a párszi szentély, ahová a párszi papokon kívül belépni mindenkinek tilos. Itt őrzik a szent tüzet, melynek élesztésére és ápolására szabályos időközökben megjelennek a soros papok. Most éppen szerencsénk van: az ajtónyílásban elszuhanva, fehér, földigérő ruhában nagyszakállú párszi pap jelenik meg s eltűnik az előrészben, ahol az áldozati szent tűz ég. A borzalom trágár költészete után ebben a tűzszolgálatban találok valami felüdítő poézist s kitartóan leskelődöm tovább az ajtó közelében. Néhány perc múlva a párszi pap nesztelenül kisurran, a szeme alatt egész arcát és szakállát eltakaró fehér fátyollal. Nem tudom, hogy a tűz szentségét óvja-e még

*és ha megálltam, ő is megállt. Bal-
lagtam az utcán a sok arabtól
körülvéve, végre találtam egy
trafikot, bementem, és
a bélyegeimet mutogatva
megmagyaráztam, hogy mit
akarok. A trafikos beültetett
az arab kocsihoz, és annak
megmondta, hogy hova vigyen.
Így mégis a tolakodó muzulmán
körmei közé kerültem, hát jó
képet vágtam a dologhoz.
Kialkudtam vele fél rúpiába, és
elindultunk. Kikérdezett, hogy
ki vagyok, megmondta, hogy
Ahmednek hívják, és kinevezte
magát a testvéremnek, aztán
szemérmetlenül tapogatni kezdett,
és engem is biztatott hasonlóra,
valószínűleg, hogy kizsebelhessen,
de nem sikerült neki semmit
ellopni tőlem. Egy óra hosszat
cipelt mindenféle
nyomornegyedeken át, kíváncsian
vártam, hogy mi lesz ebből; végre
nagy nehezen mégis
a bélyegüzlethez jutottunk, de*

a saját lehetétől is vagy a láng forrósága ellen
védi arcát és szakállát; de mind a kettő
egyformán lehet.

Már azt hiszem, a párszi temető semmi újat
nem tartogathat számomra s nyugodtan adom
át magam az egész Bombayt átfogó nagyszerű
kilátásnak, pedig csak most jön a véletlen nagy
meglepetés. Mélyen alattunk sűrű, nehéz
lépések alatt csikordul a kavics s a zöld fák
között lobogva fehér foltok libbennek meg.
Vezetőnk is csak most veszi észre, hogy
a látogatás törvényes ideje rég letelt s már öt óra
van, a temetések megszokott ideje.

Némán, szinte valami keserű és dacos
hallgatással vonul a menet a meredeken
kanyargó úton. Elől a hullavivők, magasan a
vállaikon hordva egyszerű fahordályon a fehér
lepelbe burkolt halottat. Utána lépked a két
párszi pap, aztán vagy 100 férfi. Kettes sorokban
haladnak, mindnyájan talpig fehérben,
kezeikben fehér zsebkendőt tartva, melynek
csücskét ketten-ketten egymás közt kifeszítve
tartják. Se ének, se sírás, se különösebb gyász
vagy temetési szertartás. A keselyűk szűkülve
már úgymint felriadtak s rikácsolva kezdik a párszi
gyászszolozsmát...

Már jó is volt léérni innen, mert a Hallgatás

addigra az már zárva volt. Innen pár perc alatt visszakocsizott a hajómhoz; örültem, hogy szerencsésen megszabadultam, kifizettem a kocsiat, és még pár percnyi nagy barátkozás után sikerült otthagyni. Sok ideje van ezeknek a keletieknek, mindent csak nagy körülményességgel lehet elintézni velük. Megvacsoráztam a hajón, aztán mi, magyarok elindultunk Bombay éjszakájába, hindu zenét hallgatni valami mulatóhelyen. Céltalanul barangoltunk, és eredménytelenül, végre valaki az Apollo Bundar ligetet ajánlotta; ez egy parkszerű rész, angol mulatóhelyekkel, mikben csak dzsessz van, és minden előkelő és drága. A magyarok kijelentették, hogy megunták a járkálást, bemennek. Bementünk, még a leülés is egy rúpiába kerül, angolok táncoltak elegáns teremben. Otthagytam őket, mondván, hogy nekem keleti

tornya állatiasan hangos lett s az ember esze, szíve és minden emberisége lángolva tiltakozott az elvetemült barbárság ellen s sokunknak egyenesen már a gyomra is émelyedett.

Lent a népes utcán a halálról s annak borzalmairól mit sem tudva suhantak a gyönyörűbbnél-gyönyörűbb autók, amiknek a szakértő szemével, de nem kisebb irigységével bámultam utána. Gazdag, fejedelmileg gazdag város kell hogy legyen, ahol a legfinomabb és legdrágább autóknak ilyen tömege futkároz. S a legtöbben nem európaiak ülnek, a hódító urak, hanem bennszülöttek, hinduk és párszik, népes, festőien kiöltözött családokkal. Egyik-másik luxuskocsiban a szülőkön kívül 5-6 gyermek feszeng.

De a gyalogosok is lebilincselik az embert. A férfiak ugyan meglehetősen egyformák s legfeljebb a turbán és fez sokfélesége különbözteti meg őket, a nők azonban annál színesebbek és festőiebbek. Csak úgy villog a sokféle színárnyalat s az arannyal és ezüsttel szegélyezett selyem pazar redőkben omlik végig természetükön.

S gyermek mindenfelé: az utcákon, a tereken, az ablakokban s az emeletenkint kiszögellő

zene kell; Karácsonyi grófnő és Mocsáry kisasszony csatlakozott hozzám. A hölgyek kijelentették, hogy itt idegenek vagyunk, hát nekünk mindent lehet; belekötöttek egy angolba az utcán, és hindu mulatóhely iránt érdeklődtek. Az angol azt mondta, hogy ilyen csak a zugvárosrészekben van, ott pedig éjjel nem ajánlatos európaiaknak mutatkozni. Erre elálltunk ettől a tervtől, de semmi érdeemes programot nem tudtunk kisütni, így visszatértünk az első tervhez. Megalkudtunk egy hindu taxisoférrel (itt minden nem úri munkát végző ember hindu vagy arab), hogy vigyen bennünket egy rúpiáért egy hindu zenés helyre. Egy mozi elé vitt bennünket; bementünk nézelődni. Sok hindu nyüzsgött a kerthelyiségben; szereztünk egy-egy angol és szanszkrit moziműsort. Addig érdeklődtünk, hogy hol van itt hindu zene, míg végre

nyitott folyosókon gyermekek. Aranyos, fekete-szemű, a gesztenyebarnától a hollófeketéig minden színárnyalatban pompázó gyerekek. Tágranyílt szemekkel bámulnak meg minket s aztán valami magot ropogtatva, apró kis szandáljaikban csoszognak tovább. De csak távolról lehet őket megcsodálni, a közeledés és barátkozás már veszélyesebb. Vagy nincsenek hozzászokva vagy mások a formái, mint Európában. Egy magyar bácsinak például nagyon megtetszett egy nénye csípőjén (itt a gyereket nem ölben, hanem csípőn hordják) hintázó kis hindu vitéz. Mosolyogva közeledett felé s kedveskedve cirógatta meg az arcát. Keserves sírás s olyan rémület lett az ára a magyar kedveskedésnek, hogy három odasiető hindu férfi másfajta kedveskedéseinek és ajándékainak is alig sikerült az eltörött hegedűt megállítani.

Lassú ügetéssel ereszkedünk vissza a város felé. Szemmel látható, milyen élesen elkülönítik magukat az európaiak a bennszülöttektől s azok közt is az előkelőbbek a szegényektől. Városnegyedeik messze húzódnak el egymástól s még a legemberibb dolgok számára készült építményeken is messze látszó felírás hirdeti, mi való csak aurópainak és csak hindunak.

a tulajdonos elé sodródtunk, az is hindu volt; nagyon előzékeny volt, mondta, hogy a darab szanszkrit zenés operett, ülünk be az ő páholyába, és nézzük végig, fizetni se kell; hallunk majd hindu zenét. Elfogadtuk a meghívást, beültünk. A mozi három különrekesztett részből áll, a vászonhoz legközelebb eső rekeszt valóságos rohammal vette be a csőcseléknép, verekedve, egymás hegyén-hátán tolongva a jobb helyért; ugyanis a helyek nincsenek számozva, a három ketrecen belül mindenki oda ül, ahova tud. A második rekeszbe nyugodtabb közönség került; páholyban, azt hiszem, nem is ült más, csak mi, három potyapublikum. Megindítottak nekünk egy ventilátort; a cukorkaárus keleti türelemmel egyfolytában tukmálta ránk az édességeit, de nem vettünk tőle, mert csak európai gyártmányú dolgai voltak. A darab címe

A bennszülöttek borzalmas zsúfoltságban élnek. Minden ház bazár, azaz üzlet is egyúttal, melynek földszintjén egy-egy szekrénynek beillő helyen zsúfolódnak egymás hegyén-hátán a kereskedések. A legtöbbbe be sem lehet menni, hanem csak úgy az utcáról alkudozni. Magasra tornyolt áruik között ott guggol egész nap a kereskedő, ott eszik, alszik, dohányzik, köpköd, vakarja a hátát vagy piszkálja lábujjait, estefelé vadászik hajában vagy pendelyében, még akkor is, ha történetesen élelmiszert, gyümölcsöt vagy az annyira kedvelt töltött fánkot árulja is.

Különben ők a guggolás legnagyobb művészei. A nép fiai közül, aki véletlenül éppen nem jár, az pihenésképpen föltétlenül mind guggol. Népes utcákon vagy széles tereken az első percben azt hiszi az idegen, hogy a törpék országába tévedt. Itt se nem ácsorognak, se nem ülnek, hanem guggolnak az emberek. Ha valakinek nincs dolga, azonnal leereszkedik s térde mögött himbálva egész testét, akár órákhosszat kitart ebben az akrobatahelyzetben. Szállásomra érve én is tettem próbát e könnyűnek látszó keleti kényelemmel, de mindannyiszor úgy nyekkentem hátra, mint egy lisztes zsák. Persze rajtuk kevés a hús s amennyire látom, fehér

„Dharmaver”, csupa hindu játszott benne, és színhelye Bombay volt. Jellemző volt a darab erre az európaiasodó Indiára. Egy virágárusasszonyról szólt, akinek a férje nem-tudommi a bombay-i egyetemen. A férj a humorista a darabban, félig agyonver egy öreg brahmint, aki a vízvezetékdíjat akarja behajtani rajta. A feleség, virágárusulás közben, arcán európai filmszínésznő-csábmosollyal, elnyújtott hindu dalt énekel, közben megismerkedik egy dúsgazdag, szép hindu orvossal, aki autójával a csócselék közepébe sodródik. Az orvos hazatér a lakására, európai bútorai, anatómiai faliképei közé; homlokán a kasztjelzés festett feltja; szanszkrit írással szerelmes levelet ír a virágárusnőnek. Vendégei jönnek, akik őrzöngve imádkoznak a bőrfotelok közt, az orvos úgy tesz, mintha velük imádkozna, de imakönyvébe be

holló a komolyabb domborulatainkat megadó háj.

A bazárok csak szemre egyformák, de alapjában véve nagyon különbözők. Vannak itt kis helyeken nagy raktárakkal ellátott kereskedések, ahová ha belép az ember, ládákból, pultok tetejéről vagy mélyéről annyi segéd és inas gurul elő, hogy nálunk egy nagykereskedést elláthatna. De vannak aztán – s ez a legtöbb – nyomorult, szegényes kis árufulkék. Akinek pár liter teje vagy két zsák krumplija van, az itt már üzletet nyit; de akinek 101 tökmagja vagy féldinnyéje van, az is felcsap legalább alkalmi utcai árusnak. Láthatólag legjobban a magkereskedőknek megy, akik mindenféle szívni, rágni és ropogtatni való magocskát árusítanak feltűnően nagy kelettel. De minden brancsot lepipálnak nagy számukkal és forgalmukkal a bétel-kereskedők. Haragoszöld levelekre mindenféle színű és illatú nedvet kennek, lehetőleg mindenre használt ujjakkal, aztán négyrét összehajtogatják a vevőnek, aki azt kimondhatatlan gyönyörűséggel tünteti el a pofazacskójában. Egészen olyan, mint nálunk a cigányok bagózása. Megrágcsálják, megforgatják a szájukban, odadörgölik a fogukhoz,

van csúsztatva a saját szerelmes levele, és hajbókolás közben azt tanulmányozza; a publikum harsányan nevet. A virágárusnő az egyetem folyosóján elájul, megjelenik az elegáns, gazdag orvos, aki autójára rakja, és elviszi. A humorista férj nem tudja, hogy hova lett a felesége, bánatában az utcán el akarja üttetni magát az autókkal, de nem sikerül; a közönség megint nagyokat nevet. A férj kimegy a homokos tengerpartra, felesége képe hívogatja a vízbe; jól szabott utcai ruhájában, kezében sétabottal, nevetve és énekelve vad táncot lejt, közben farba dob egy kóbor kutyát és a vízből kiment egy gyereket. (Ez az ének és tánc nagyon szép volt, a hajam égnek állt tőle.) Itt vége lett az első résznek. A hölgyek már halálosan unták a darabot, és el kellett menni nekem is velük. Éjfél volt, már másfél órája ment a darab, de taxink hűségesen várt

szájpadrólásukhoz s aztán köpködnek tőle jóízűen olyan vörösöket, hogy néha vérezni látszik az egész utca s az egész nép. Egy hirtelen magyar, aki az események végét nem mindig várja be, nagy diadallal konstatálta már az első percekben, hogy itt mindenkinek vérzik a foghúsa s igazán csak a véletlen akadályozta meg, hogy biológiai okát is nem adta a keleti klimatikus viszonyokban. Mi világosítottuk fel később, hogy – miként nem mind arany, ami fénylik – nem mind vérzés, ami piroslik.

De az alkony gyorsan leszáll s a bennszülött nép tódul templomaiba... Sajnos, a legtöbb templomukban már a bejáratnál angol tábla hirdeti, hogy csak hinduknak szabad a bemenet s a koldusok és templomszolgák tömege örködik, hogy lábunkat a küszöbön át ne tegyük. Egy mecset felé fordulunk hát, ahol szívesen látják az idegent is.

Közeledtünkre turbános, nagyszakállú öregek rohannak elő s már húzzák is le a cipőinket a mohamedán templomi szokás szerint. A mecset a legnagyobb és legfőbb a bombayi nyolcvan közül, gyönyörű faragásokkal, hófehér márványból az egész s mi tagadás, a kutya hőség, a sok talpalás után nagyon jólesik a hús márványon és gyékényen

ránk díjtanul. A mozi udvarán egy nagy, hátuléses autó állt, benne egy fezes gavallér; Mocsáry kisasszony alighanem a szép virágárusnőnek érezhette magát, az autótulajdonos pedig a gazdag orvosnak, mert odament hozzá, és a „Conte Rosso”, illetve a kikötő holléte iránt érdeklődött, elmondva körülményeit. A fezes gentleman udvariasan magyarázott, de nem hívta meg az autójára. Ott tanácskoztunk a mozi előtt, mikor a mesebeli herceg kitöfögött; a hölgyek akkora szemeket meresztettek rá, hogy végre is megállt, és följánlotta, hogy hazaszállít bennünket. Kiderült, hogy tényleg a mesebeli herceggel találkoztunk. A gentlemannek volt egy kísérője, jól szabott angol ruhában, csak éppen az ingét a nadrágon kívül viselte: ez elmondta, hogy egy fejedelem vendégei vagyunk, ő a titkársa, különben Európában végzett

harisnyában végigcsoszogni. Ha nem szégyellném vagy nem botránkoztatnék meg senkit, bizony még azt a lábáztatást is megcsinálnám, amit az ájtatossághoz készülő muzulmánok már ott végeznek az oszlopos udvaron a hús vízmedence partján.

Az emeleti folyosókon nagy, nehéz tölgyfa szekrényben őrzik a koránokat s az öreg templomszolga rajongó szeretettel simogatja meg az ajtókat. Itt már elevenebb az élet s az ájtatoskodók nagy része itt a folyosókon kezdi el imádságait.

A nagy imateremben fényes, szinte vakító csillárok tükröznek a márványfalakon s ugyancsak terebélyes ventilátorok verdesik mozgásba a lomha levegőt. A padlón mindenütt gyékény, majd a szószék s a Mekka felé fordult imafülke közelében drága, finom, halk tónusú imaszőnyegek, közöttük szétszórva az ájtatoskodók felüdítésére szánt sok legyező.

Senki sem törődik velünk a kísérő öreg szolgán kívül s mi nyugodtan vehetjük szemre a termet és az ájtatoskodókat egyaránt. A terem hideg és hűvös a fehér márvány és az üresség miatt, amit alig enyhít a remekbe készült, faragott szószék, s a folyosó felőli ablakokba vésett Korán-idézet. De az imádkozó hívek

mérnök; nemsokára Angliába mennek a koronázásra. A két hölgy odáig volt a lelkendezéstől, megígértették a fejedelemmel, hogy visszafelé jövet eljön Budapestre, és megadták neki a címüket. Erre a gentleman is megprezentált bennünket a névjegyével: Raja of Gamkhandi, Deccan. A hölgyek jobbról-balról ostromolták a rádzsát, aki egyre fanyarabbul és nemlegesebbül hangzó „yes”-szel mindent megígért, még azt is, hogy indulás előtt meglátogatja őket a hajón és ajándékot küld. Végre leszállt a hotel előtt, és a sofőrrel és a lobogó ingű mérnökkel a Conte Rossóhoz autóztatott minket. Másnap a hölgyek igen el voltak szontyolodva, hogy a rádzsá barátunk se el nem jött, se cukrot és virágot nem küldött. – Másnap ki akartunk menni motorcsónakkal Elephanta-szigetre az ősi sziklabarlangtemplom megtekintésére, de

annál meghatóbbak. Látni és érezni, hogy ezek az emberek hittel és lélekkel imádkoznak. Leborulásaikban és felállásaikban, kiterjesztett karjaikban s törökülésben végzett hajlongásaikban határozottan van szépség, nemesség és kifejező erő. Sokan csókolják a padlót s kongva verdesik homlokukat a földhöz. Van, aki elragadtatott mosollyal csak Mekka felé néz s van, aki zümmögve, énekelve fújja az előírt esti imát.

Vezetőnk még hangoztatja, hogy ők igazi egyistenhívők s Jézus Krisztust is prófétának tartják, csak – szinte sajnálkozva teszi hozzá – Mohamed volt az utolsó próféta. S miután baksisát megkapta, boldogan guggol le ő is a lépcső fölé.

Minden, ami szép, nagy és felemelő, ami tiszta, rendes és kultúrált, az csak az angolok számára van itt Indiában. Az őslakosság, a hindu, az a háttérben agyonzsúfolt bazárvilágában és még zsúfoltabb házaiban húzódik meg. Ott elől a hivatalos élet pihen vagy álmodozik, szórakozik vagy tündöklük, itt hátul a szennyben és piszokban, a harácsoló gazdagságban vagy

a Cook-társaság is ekkor vitte ki a kundschaftjait, és lefoglalta Bombay összes kilenc bérmotorcsónakját. Így megint a városba autóztunk. Voltunk a székesegyházban és a mellette lévő kollégiumban, ahol a trópusi-fehérbe öltözött angol papok meghatóan őszinte örömmel fogadtak bennünket. Cipő nélkül besétáltunk egy márvány-moséba. Voltunk két brahman templomban, mindkettőből kidobáltak bennünket, de ez senkit se zavart. Szegényes, kopár tornáctömkeleg volt mindkét templom, szemet zavaró összevisszaság, tele embertömeggel, bétellevelet rágó hindukkal, amitől olyan lesz a szájuk, mintha véres volna, és piros foltokkal köpködik tele a járdát. Mindenütt sok az ember; Bombay sokkal kisebb helyen fekszik, mint Budapest, és kétmillió ember lakja. A két templomban torz emberszobrok,

fojtogató nyomorban az őslakó, a bennszülött kínlódik, verejtékezik vagy szövö a forradalom és a lázadás álmait.

Indiát szeretik titokzatos világnak tartani, ami igaz is lehet vallásilag vagy szellemileg, mely az európai előtt még mindig nem egészen feltárt terület, de politikailag nagyon is világos és egyszerű képlet. Egy éles szem, néhány indukció, analízis és következtetés leleplezi az egész politikai titkot. Az ember megnézi az első sarki rendőrt. Egészen eredeti, feltűnő típus. Széles, magas alak, hatalmas bajusszal, szakállal, hajjal, persze kifogástalan, szinte túlári uniformissal s a színes, többszörösen csavart turbánnal. S ilyen az ötödik és a tizedik és a századik és az ezredik. Mind egyforma. Olyan páratlanul egyforma, mintha már nem is csak egy fajhoz, hanem egy anyához tartoztak volna és ikrek lennének. S köröztük és mögöttük hullámzik, tárgyal, alkuszik, terhet hord vagy pihenve és napot lopva guggol a bennszülött hindu nép. Micsoda ellentét! Vézna, kimerült, a nap hevétől s a robottól vagy rossz táplálkozástól kiaszott, szinte összetört testű emberek. Hát hogyan, ez a kettő ugyanaz a faj volna? S csak a kaszárnya konyhája hozná létre ezt a felismerhetetlenségig menő különbséget?

állatszobrok voltak, örültnék látszó emberek, kopogó, egyhangú zene. Voltunk a „Prince of Wales” múzeumban, itt hindu szobrok és rajzok, nagyon szép perzsa festmények vannak, kínai dolgok, európai képek (Lawrence stb.), de legszebb egy kis japán képkollekció: Utamaro, Hokusai stb. dolgai, bámulatos színek, vonalak. Tegnap de. 1/2 12-kor indultunk Bombayból, elmaradt a part és a sok part környéki sűrű vitorlás halászbárka. Az utasközönség egy csomó hinduval tarkult. Eddig egy négyéves kínai kislány volt a közönség favoritja, most egy szép szemű hindu fickó konkurrál vele. Messze vagyunk a parttól, fülledt hőség van, a tenger nyugodt, sík. Láttam egy repülőhalat és egy kis tengerikígyót. Holnap délelőtt Ceylonban vagyunk. – Az indiai pénz: rúpia, áll 16 annából; 1 rúpia kb. 8 francia frank, 7 líra, 2 pengő; 1 líra = 2 anna.

Dehogy is! A rendőr párszi, egy idegen népfaj, mely elsőnek adta be a derekát az angol világbirodalomnak s nem megvetendő szolgálataiért most övé Indiában mindaz, ami az angol korona kegyeiből idegennek és színes fajnak egyáltalán juthat. Ők a rendőrök és a katonák, ők a közigazgatási és egyéb állami tisztviselők s az angol szempontból megbízható, tehát favorizált nagy kereskedelmi vállalatoknak és bankoknak a bizalmi emberei.

S a többi, az igazi őslakosság, az kívül rekedt az állami kedvezés és kegy korlátain. Az lophatja a napot, vagy túrhatja a földet, az görgetheti verejtékben gyöngyöző testével a nagy terhet, az boltot bérelhet a sűrű, szennyes bazárvilágban, tanulhat hindu iskolákban, vagy elbújhat buddhista kolostorokban, lehet olyan nagy költő, mint Rabindranath Tagore, lehet olyan bálványozott vezére és bölcse a népnek, mint Mahatma Gandhi, kívül marad az angol korona kegyein s előbb-utóbb a párszik gumibotjait vagy az angol börtön fegyelmét fogja megismerni.

Az igazságot kár volna tagadni: Indiában csak a párszi szívvel-lélekkel az angoloké s a hinduk csak idegen és a legtöbbször pláne kegyetlen megszállókat látnak bennük. Az

HINDU DAL

*Add el nekem a szemedet:
adok türkiszt helyette.
Vigyáz rád, mint nyugalmas ég
a táncoló füvekre.*

*Add el nekem az ajkadat:
rubint kínálók érte.
Örködni fog, mint vad tövis
a gyöngye sarju-rétre.*

*Add el nekem a fogadat:
gyöngysort nyujtok cserébe.
Ügyelni fog rád, mint az árny
a vándor napsütésre.*

*Add el nekem a szívedet:
legyen tiéd a kertem.
Lombjával csókol, hogy soha
ne vágj elhagyni engem.*

(1937)

angol uralom az ő szemükben nem gazdasági vagy világpolitikai előny, nem kívánatos és fenntartandó jó, hanem kemény iga, amit előbb vagy utóbb véres zavargással vagy vértelen forradalommal, aktív népfelkeléssel vagy passzív rezisztenciával, de le kell rázni a nép nyakáról.

A hangulat ebben a pontban egyetemes és általános. A párszikat kivéve, akik életre-halálra eladták magukat az angoloknak, mindenki gyűlöli őket, pusztulásukat kívánja és azon dolgozik. Ebben egy mindenki. Ebben sem kasztrendszer, sem vallási ellentét nem választja el őket. Ebben a mohamedán vallású hindu egy a buddhistával és egy a kereszténnyel. Szinte meglepett, amikor bennszülött hindu katolikus papok ajkairól először hallottam az angolok iránti felháborodást felviharzani. Olyan éles és fenyegető volt az a kritika és olyan perzselően sűvített elő beszédjükből a szabadság és függetlenség utáni vágy, hogy egész megdöbbenett. [...]

„CONTE ROSSO” CEYLON UTÁN,
JAN. 24.

Ma este elhagytuk Colombót. Ceylonnál szebb helyet láttam már, de bájosabbat és kellemesebbet, megnyugtatóbbat aligha, mint most januárban ez a délsziget. Nagyobb hőség van most itt, mint nálunk nyáron, de ezt a hűsítő szél nemcsak elviselhetővé, de kellemessé teszi. Tegnap délelőtt tíz után érkezünk Colombóba. A tengerről nem volt különösebben szép az első látvány, eléggé sík part, raktárszerű épületek, déli növényzet. Kiszállás után fejenként 9 rúpiáért tizenketten elmentünk autón Kandyba, Ceylon közepére. Az út kb. 120 km, 4 óra hosszat tartott oda is, vissza is. Gyönyörű út volt. A kikötő sivár látványa után a kitűnően épített autótú pálmaligetek, elárasztott rizsföldek, teacserje-ültetvények között vezetett. Átjutottunk egy elég nagy folyó hídján (Victoria Bridge), egy óra hosszat síkságon vitt az út, aztán kb. 2000 m magas hegyek között; a hegyeken alig akad kopárság, mindenütt csodálatosan

Mióta Genuát és Nápolyt elhagytuk, nem akadtunk még szép kikötőre. Portsaid, Massaua, Bombay a tenger felől igazán nem nyújtanak semmi különöset. Az ember felcsigázott fantáziája szivárvány-színekben fürdő tündérvárosokat fest és ígér s kap helyette sivár, pusztá lapályokat, melyekről a kikötő és város épülettömbjei csak az utolsó percben ugranak a szem elé. Úgy látszik, Kelet varázsa nem kirakati tárgy, melyet az első pillantással a hajó fedélzetéről meg lehetne vásárolni.

Ebből a szempontból Colombo sem kivétel. Kora reggel óta hiába nézzük ki a szemünk világát is, még a partok körvonalait sem sikerül felfedezni. Pedig nagyon közel kell hogy legyünk. Öreg bárkánk most az egyszer megemberelte magát, kifutotta legjobb idejét s pontosan fog megérkezni.

A várva-várt part helyett azonban egyelőre csak a trópus küldi hozzánk első forró üdvözlését. Hüh! – pompás, szokatlan, de nem éppen kívánatos meglepetés. Pillanatok alatt előnti az embert a forróság s az arcán, tarkóján, hátán és végtagjain kövér cseppekben gurul az izzadság. Pedig az előbb vettem hideg zuhanyt s patyolattiszta, száraz ruhát. Szellős, szürke, tropikálöltöny fityeg rajtam s valamelyes

dús a növényzet. Legtöbb a kókuszpálma; aztán piros bogyós szágófa; tíz méter magasra is megnövő ízelt szárú bambusznádak; papiruszcserjék, lepedő nagyságú levelekkel; légyökeres fa, ami rengeteg szövevényével kisebb erdőnek is beillik; liánok és nagy húsos levelű élősködő növények a fákon; banán-, kávé-, vanília-, akacia- (szentjánoskenyér, manna- stb.) eucalyptus-, narancs- stb. fák; rengeteg tarka virág a fákon, a nagy kerek levéltányérok borított vizeken és mindenfelé. Több elég nagy folyót, sok patakot és tavat láttam, sok víz van mindenütt. A hegyi tájak, sokvízeses patakjaikkal az Alpokra emlékeztetnének, ha nem volna gazdag tropikus növényzet mindenfelé. Sok falun mentünk át, nagyon sűrűn lakott a vidék, a falukban dögszagforma bűz volt; a lakosság szinghál, hasonló a hinduhoz, de sötétebb bőrű. Láttam, amint fához láncolt elefánt erejével irtottak fákat az út mellett; láttam elefántfürdetést, a nagy barmok élvezettel fetrengtek az iszapban, mint

számbavehető súlya csak a trópusi sisaknak van. Árnyékban állok s hirtelenül leöntök még egy jeges limonádét, de nem használ semmit. A belső átforrósodás még egyre fokozódik s a verejték úgy ömlik rólam, hogy akár egy jókora dézsát megtölthetnék. A hódító trópusi eleganciának is ezzel végleg fuccs! Az ingemen kövér, folyton szélesedő foltokban üt át a víz s vakítóan szép kemény gallérom máris olyan, mint egy mosogatórongy. Most már irigylem a hinduk és szingalécek harisnyát nem tűró mezítlábát s azt a varratlan golycsot vagy selymet, amit olyan szellősen tudnak a lábuk között egy vitézkötéssel megkötni s ami lehetőleg összes ruházatuk.

A part már feltűnt s a haragoszöld, buja háttér előtt meglibbennek a móló épületei s az első színes házak. A tenger benépesedik vitorlásokkal s a bennszülöttek apró, igazán lélekvesztő kis csónakaival s a barna és szénfekete legények vigyorogva vagy nagy halihóval húznak el mellettünk. Néha felcsap a hajóra egy-egy enyhe szélroham, de különben vakító, párás izzással süt a nap s rólunk rendületlenül csurog a verejték. Már olyan lucskos vagyok, mint a pólyás baba s a harcias oroszlánvadászból, aminek kiöltöztem, enyhület

a disznók, még a fejük is víz alatt volt, és periszkópszerűen fölnyújtott ormányuk kilátszott a vízből, így lélegeztek. A vizekben teknősbékák, kígyók. Először, még a síkságon, egy szinghál állatgyűjteményénél álltunk meg (majmok, kígyók, idomított elefántok stb.) aztán beértünk a furcsa hegyalakzatok közé. Kandy előtt van egy nagy növénykert, ceyloni fákból, cserjékből, virágokból; hihetetlenül dús és szép. Aztán beértünk a városba, ez egészen a hegyek közt fekszik, elég hűs; szép zöld tó van a város közepén. Voltunk két buddhista templomban (ellentétben a brahmin Dekánnal, itt majdnem tiszta buddhista a lakosság). Sok narancssárga tógás, borotvált buddhista pappal találkoztunk; egyetlen sárga lepedő az öltözékük, amit egyesek magukra csavarnak és összetűzögetnek; nagyon artisztikus viselet. A szinghál lakosság többnyire csak kis, elől-hátul megkötött kötényfélét visel, különben meztelenek. Sok autó jár, aztán ekhós szekerek; Colombóban és Kandyban a városon

után sóvárgó, önlevében fetrengő kis féreg lett. Mire kellő hatósági vizsgálatok után partra szállunk, már senkinek sincs kedve egy tapodtat is gyalog tenni. Szerencsére annyi itt a jármű, a riksától az autóig, mint egy világvárosi korzón s a szingaléz sofőrökkel még az alku is könnyebben és becsületesebben megy, mint hindu kollégáiknál Bombayban.

Colombo kisváros a nagy keleti kikötőkhöz képest, 300 ezer lakosával szinte szegénykeznie kell Bombay, Singapur vagy Shanghai mögött, de tropikus varázsa s tiszta csinja egy csodával felér s pillanatok alatt megejti az idegent. Lärmás, kőrengetegbe szorított, világvárosi utcája alig egy-kettő van, de annál több parkja, tere, növénye, virága, fája, melynek sűrű, madárdalos, árnyas foltjaiban, mint boldog fészkek bujkálnak a szebbnél szebb bungalowok. S van egy olyan tengerpartja, gypsözönnyel, sétaterekkel, pálmaligetekkel s puha bársonyos strandokkal, amilyennel csak Dél-Amerikában Rio de Janeiro dicsekedhetik.

A nagy, világvárosi utcákon üzlet üzlet hátán, melyekben Ceylon gyöngyei, elefánt-agyarak, csipkái, krokodilusbőrei, batikolt selymei s titokzatosan vigyorgó Buddha-szobrai kerülnek alku alá. Az ajtók és kirakatok

belüli forgalmat többnyire a riksa bonyolítja le: kis kétkerekű kordé, amit ember húz. Megnéztünk Kandyban két buddhista templomot, aztán visszatértünk; este 10-kor értünk Colombóba. Ma délelőtt kellemes sétát csináltam egyedül Colombóban, lesültem. A tengerpartra indultam; a part, finom homokjával és az elegáns hotelekkel, internacionális, de csinos. Aztán beértem a bennszülöttnegyedbe. Kellemes kétórás séta volt eddig, csak az nagyon idegesítő, hogy a bennszülöttek folyton zaklatják az embert; rikсахúzók félóra hosszat is képesek utánam jönni, mások a postára, múzeumba és tudjisten, hová akarnak elvezetni, van, aki egyszerűen csak pénzt kér, vagy szemérmetlen jeleket és gorombaságokat mutogat. A bennszülöttnegyedben eltévedtem, hát elfogadtam egy rikszás ajánlközását; megalkudtam vele fél ceyloni rúpiában (itt az indiai rúpiával egyértékű, de más formájú rúpia van, 100 centből áll). A riksatulajdonos eldöcögött velem a fűvészkertbe meg egy nagy buddhista

előtt a becsalógató segédek, inasok és bolti-szolgák, akik a világ minden nyelvén hadarva, csábító mosollyal és még csábítóbb ajánlatokkal kerítik be az idegent. Bent az üzletben tömegével zümmög a ventilátor és széles, lapátszerű szárnyaival serényen verdesi a fáradt levegőt.

Mint a falusi szatócs vagy a nagy áruház boltja, olyan mindegyik s az öblös fiókokból és pultokból a szandáltól a szappanig, az elefántagyartól a csillogó gyöngyig, a levelezőlaptól a cigarettáig minden kikerül. De az üzletek főcikke, mely százféle alakban és nagyságban, mindent lenézve és mindennek fölé helyezve – pesti zsargonban mondva: „mint cégünk reklámja” – trónol: az elefánt! Nem hiszem, hogy legyen még nép, mely állatvilágának legjellegzetesebb példányából akkora kultuszt űzne s egész művészetét annyira egyre összpontosítaná, mint a ceyloni nép az elefántra. Kőből és fából, márványból és agyarból, ezüsből és anyagból, de mindenütt elefánt. Mintha Ceylon ereje és hatalma, gazdagsága vagy boldogsága az elefántban szimbolizálnának! Vagy a buddhizmus diadalának régi emléke ez?

Ha Bombayban még meglehetősen sok volt

templomba. Itt láttam egy szentélyt öt óriás Buddha-szoborral; egy fekvő, egy álló, egy ülő, egy guggoló és egy gyermek Buddha, mind mást jelképez. Két katonaszobor őrizte. (Még Kandyban vettem egy szinghál írású szentkönyvdarabot.) A riksás valahol letett, és három rúpiát akart; adtam neki a fél rúpia fölé egy csomó olasz aprópénzt, mondván, hogy ez több három rúpiánál; felet se ért. Rögtön elhitte. Amilyen kapzsi, szemtelen és becsületet nem ismerő ez a nép, éppoly naiv, hiszékeny és könnyen becsapható. Kénytelen voltam a buddhista szentélyek mutogatóit is többször becsapni, mert először azt mondják, hogy semmit se kérnek, aztán egyszerre borsos követelésekkel állnak elő; ez ellen csak úgy védekezhettem, hogy mindenféle európai aprópénzt mint értéktárgyakat adtam nekik, és ezt rögtön elhitték, pedig már lehet tapasztalatuk. A riksás otthagytott, gyalog kikeveredtem a főutcára; itt egy bélyegüzletben néhány magyar bélyeget be tudtam váltani ottaniakra; egy másik

az európai, itt már mutatóban is alig akad. A bennszülött szingaléz a domináló elem s szapora fajuk mellett szinte elvész a tamil, burgar, hindu és kínai. A koldustól hemzsegő s kimondhatatlan piszokban kéjtelgő Bombay után valóságos felüdülés ezt a mosolygó, gyermeki kedélyű, tiszta fajt látni. Vigan, ragyogó fogsorukat mutogatva hunyorognak rá az emberre s a segítségben és szolgálatban a végtelenségig készek. Hogy a Keleten szokásos baksist ők is várják s a végzett szolgálat után ők is a markukat nyújtják, több mint érthető, de sohasem szemtelenek és követelőzők s hangos szóváltásra, huzakodásra, rendőri beavatkozásra, mint Bombayban, itt sohasem kerül sor. Sőt akadtam olyan szingalézre is, aki nem kis szívességért a borralalót sem akarta elfogadni.

Még európai szemmel nézve is, szép faj a szingaléz. A test arányosságában, a vonalak harmóniájában messze fölötte áll a hindunak. Ha Bombayban az első percben a vézna termetről, kimondhatatlanul vékony, pipaszár lábról azt hiszi az ember, hogy ott mindenki beteg, vagy legalább is degenerált, a ceyloni szingaléz viszont az egészséges faj benyomását teszi. Tán a riksahúzó, akik egész nap égő napsütésben trappolnak kétkerekű kordéjuk

bélyegüzletben nem fogadták el a magyar bélyegeimet, de a hindu tulajdonos, nem tudom, miért, ajándékkul adott több mint ötven keleti bélyeget; viszonzni akartam valahogy, erre azt magyarázta, hogy „à cinque heure en Conte Rosso”; talán azt akarta mondani, hogy 5-re eljön hozzám a hajóra, de nem jött. Furcsa népség ez, hiába. Beszálltam, 6-kor indult a hajó, eltűnt a part a nagy transzparenszel: „Ceylon for good tea”. Utazom Singapore felé, előre rettegvé az ottani még kevertébb népségtől.

MALÁJ ÁBRÁNDOK

1

Ha egyszer hazatérek,
bilincsből visznek el,
ha másik létbe térek,
csengőkkel üznek el,
bambusz-tetőm leégett,
fiam sohase lesz,
hazám holland pogányé,
holttestem ördögé.

előtt, talán csak ők az egyedüliek, akik sovány, kiaszott testükkel szájalmat keltének. A férfinép középtermetű, foglalkozása szerint erős barna vagy szénfekete, élénken villogó fekete szemmel, legtöbbször fantasztikusan nyírott vagy szabályos kontyba kötött hosszú hajjal, melyet a fejtetőn lehetőleg még egy messze kiálló, sárga körfésűvel díszít. A bajusz minden alakjában dívik, a szakáll azonban már a nagy ritkaságok közé tartozik. Ruházatuk szép, de rendkívül egyszerű. Az alacsonyabb rendű pór nép hindu módra csak egy ágyékkötőt visel, amit oly feszesen húz meg maga körül, hogy a legszűkebb nadrággal felér. Felső teste és lábszára szabadon csillog a forró napsütésben s csak a fején visel még valami turbánszerűen megkötött vásznat. Ily gyér öltözet mellett érthető, ha a tisztálkodás vagy a forróság elleni védekezés is „teljes felszereléssel” történik. Számtalanszor láttam tengerparton és folyóknál, amint az egyszerű nép minden vetkőzés nélkül egyenesen a hűs vízbe vetette magát, amit annál is könnyebben megtehet, mert nemlétező zsebeikben nem hord magával semmi értéket s vizes ruháját fürdés után néhány perc alatt úgymint megszáritja a trópusi napsugár. Szinte feltűnő, mennyire szeretnek

2

*A Hold kévéje zölden
érinti ágyamat
és Záki földre-guggol,
kőkorsót nyujt felém —
a Hold kévéje fordul,
elhagyja ágyamat
és Záki sír a kuckón,
mert csont és bőr vagyok.*

3

*Manahe istenasszony,
te illatos kezű,
jól bánj kicsiny hugommal,
ki hajlékodbba tért,
ujjait csókold sorra,
mint anyja szokta rég,
meg ne rémítse álmát
egyszarvú homlokod.*

4

*Nyugatról jött barátnőm,
éles csőrű madár,
oszdd meg velem a párnám,
ülj tál mellé velem,
hallgasd a gamelang-dalt,
éles csőrű madár,*

fürödni s milyen megható figyelemmel és gyöngédséggel fürdetik háziállataikat is: a kis zebutól az óriási elefántig. A víz felüdítő hatása nélkül elképzelhetetlen itt az élet s napközben még a népes utcákon és tereken is gyakori látvány, ahogy a kimelegedett, szinte hógutától kerülgetett bennszülöttek nagy kanna vizekkel öntögetik egymás és állataik fejét.

A módosabbja a vitézkötésen kívül már ruhát is visel. Egy szellősen körülcsavart vászonvagy selyemanyagot, mely szoknyaszerűen leér a bokáig s szép redőnyökben lengő átvetésekkel a felsőttestnek is juttat többet vagy kevesebbet. Kontyos hajukat és szoknyás ruhájukat tekintve a férfiak alig különböznek a nőktől s eleinte az éber szem is zavarba jön, kit melyik nemben könyveljen el. Pedig megvan ennek is a pontos disztinkciója. Az egyszerűbb népnél például a nők szoros, rövid kis mellénykét viselnek, mely azonban éppen csak mellüket szorítja le s a nyakat, hasat, derekat szabadon hagyja. Ezt a bizonyos leibchent állítólag az angol kormány diktálta rájuk, mert azelőtt a bennszülött nők fedetlen felsőttesttel szépelegtek. Az előkelőbbek persze már finom selyemharisnyákat, elegáns szandálokat vagy félcipőket hordanak s a nemzeti viselet alapelemeinek megtartásával

*táncolj, neved, míg engem
megöl a fájdalom.*

5

*Lángol a haj a máglyán,
a fényben a virág,
a kedv a szerelemben,
a test a test alatt –
magányosság vitéze,
szép észak csillaga,
kardod tüzes hegyével
égesd ki szívemet.*

6

*Az ég cseréli színét,
amint eljő az éj,
a föld cseréli álmát,
amint eljő az éj,
de én semmit se látok,
elnyúlok ágyamon
és hasrafekve sírok,
amint eljő az éj.*

7

*A koldustól irigylem
a mangót, rizslepényt,
a kígyótól irigylem*

szép és rafinált ízlést is tudnak kifejtteni
a ruházkodás terén.

A tisztaságra és csínyra való törekvésük különösen feltűnő. A város és főként a falvak köröskörül a sok, fehérre mosott és szárításra kiakasztott ruhák miatt olyanok, mint egy-egy lobogó zászlóerdő s mivel a ruhaanyag alakját nem a varrás, hanem csak a kézi megkötés adja, nem olyan diszguztáló látvány, mint hasonló ruhaszárítás az európai déli népeknél. Sajnos, egy dolog ellen a legbőségesebben használt víz is hatástalan: a Keleten kiirthatatlannak látszó fereg ellen. Engedelemmel legyen mondva, a bolha és tetű itt bizony háziállat, mely szépen fészket rak és a szingaléznél is szaporább családot ültet a hosszú, dús, selymes hajakba. Magányos pihenő órákban a heverészésen kívül nincs is itt nagyobb élvezet, mint hajtóvadászatot rendezni e paraziták után. Nem szégyelli ezt senki, mint ahogy a vadászat is csak úgy élvezet és érvényes, ha lehetőleg az egész család egyszerre végzi. Borzongatóan üdítő látvány, amikor egyszerre hárman-négyen esnek neki egy-egy buksi, boglyas fejnek s feltűnő odaadással kaparásznak benne, szálankint csomózva a hosszú üstökökben.

A gyermekien kedves kedély mellett gyors

*vackát, a sziklarést,
a hamutól irigylem,
hogy szétviszi a szél,
a holttesttől irigylem,
hogy elmúlt és nem él.*

(1937)

ÚTI JEGYZET

*A Malakka-szorosban, Szingapur és Penang közt,
a „Conte Rosso” hajón, 1937. február.*

*Kereszttel ékes déli ég,
egyenlítői éjszaka,
te szédítő betel-virág,
te kéklő homlokú bivaly,
rettentő fénnel táruló,
ki abroncsoddal átfogod
a nyugtalan tenger körét,
melyen mint zöldes és kerek
levélen a kemény bogár
halad a testes gőzhajó
a széllal szembe, hogy hajam
szíjként csapkodja arcomat,
így nézem a körödbe még
sötétlő fogsorral maró
Szumatra tömbös partjait,
hol tornyok jelző-fényei*

felfogású és intelligens is a szingaléz faj. Azonnal felcsillanó szemmel követi az ember utasításait s ha egyszer munkába kezd, a végtelenségig kitartó s figyelme egy percig sem lankad. Beszédese, közlékeny fickók s hiányos angol tudásukat gargarizálásnak hangzó anyanyelvükkel egészítik ki. Nemcsak felelnek a feltett kérdésekre, hanem ők maguk is nagy érdeklődéssel és sűrűn kérdezzetnek. A sofőr vagy vendéglős szereti tudni, kit tiszteljen vendégében s ahogy a távoli európai országok nevét hallja, iparkodik földrajzi ismereteit összeszedni és esetleg egy kis politikai történelemmel is kiegészíteni. [...]

Hanem Ceylon szigete és népe elképzelhetetlen a csavargó buddhista szerzetesek nélkül. Mint nálunk a veréb vagy a piaci légy, úgy lepik el és kóborolják be az egész országot. Az embernek már néha az a gyanúja, hogy ezek sehol sincsenek otthon s mindig úton vannak, akiknek életelemük a céltalan csavargás. Rövidre nyírott, födetlen fejük szörnyen elüt ezektől a gyapjas, kontyos vitézektől s a nyugtalanító hatást még csak fokozza a csak általuk viselt, rikító sárga vagy narancsszínű tóga, mely egész testüket befedi. Meztláb bandukolnak az országutakon vagy álldogálnak

*köröznek át a sík vizen,
föf-fölvillanva siklanak
alattad mozdulatlanul
játszó, ki díszeid között
önzőn, magadba-szélülön
szikrázol: mondd, mi lesz velem
a tér forró páráiban
s a himbáló hajó előtt
habossá nyíló tengeren,
e mozgó, érzéketlen és
kopár tömeggel egymagam?
Becsaptál, édes átkozott:
eljöttem, hogy sallangomat
letépd, megcsúfold, eltapsod
s mégtöbb pompába kárhozom
fullasztó szépséged körén,
káprázatos nyugalmu te!
Tudom: ha majd a napsütött
Penangba érkezem, ahol
tornácos szenthely udvarán
sötét maláj leányaid
pénzt és szerelmet várva, dús
füzérrel ékesítenek:
megcsókolom a szent tehén
ámbrát gőzölgő homlokát
s hiú virággal járulok
a hatkarú bálvány elé.*

lélektelenül elmerülve a tereken, kikötőknél
s minden felszerelésük egy legyező meg ernyő,
mellyel kopasz fejüket a nap ellen védik s
esetleg kéregetés idején a még Buddha idejéből
származó nagy fekete cserépedény. Hogy miért
csavarognak s van-e célja a csavargásnak nem
tudom; sehol sem prédikálni, sem társalogni
egyet sem láttam, pedig vagy száz biztosan
szemem elé került; látszólag a nép sem adózott
nekik semmi tisztelettel, közömbösen vette
tudomásul jelenlétüket. Állítólag rengetegen
vannak, vagy 15 ezer kóborol szerteszt
a szigeten s így érthető, hogy szinte minden
kilométerre jut egy belőlük. Szellemi színvona-
luk és műveltségük nagyon alacsony lehet, hisz
átlag 8-10 éves korukban kerülnek kolostorba
s 2-3 év alatt már végeznek is az összes világi és
„isteni” tudományokkal. Templomaikban csak
újholdkor, illetve holdtöltekor vannak vallási
szertartások s így könnyen ráérnek csavarogni
is és esetleg – elmélkedni is.

Colombói pagodáik tiszták és rendesek.
Rendszerint egy nagy, árnyas, fás kert, kavicsos
felszört tiszta utakkal. A kert közepén áll
a búbos kemencére emlékeztető dagoba, mely
teljesen befalazott s melyben Buddha
valamelyik relikviáját őrzik.

同
 共
 濟

 文
 運
 馬
 1871-1872

 Young An-chen
 at 1872

東
 江
 文
 徵
 魚
 虞
 齊
 佳
 友

 Osten
 洞 = Hill

 真
 文
 元
 寒
 刪

 執
 評

 1

故 (alt) 故 (alt) 故 (alt) 故 (alt)
 人 (Fu) 人 (Fu) 人 (Fu) 人 (Fu)
 西 (di) 西 (di) 西 (di) 西 (di)
 辭 (ci) 辭 (ci) 辭 (ci) 辭 (ci)
 黃 (huang) 黃 (huang) 黃 (huang) 黃 (huang)
 河 (he) 河 (he) 河 (he) 河 (he)
 樓 (lou) 樓 (lou) 樓 (lou) 樓 (lou)
 煙 (yan) 煙 (yan) 煙 (yan) 煙 (yan)
 花 (hua) 花 (hua) 花 (hua) 花 (hua)
 三 (san) 三 (san) 三 (san) 三 (san)
 月 (yue) 月 (yue) 月 (yue) 月 (yue)
 下 (xia) 下 (xia) 下 (xia) 下 (xia)
 揚 (yang) 揚 (yang) 揚 (yang) 揚 (yang)
 州 (zhou) 州 (zhou) 州 (zhou) 州 (zhou)
 揚 (yang)

長 (chang) 長 (chang) 長 (chang) 長 (chang)
 壽 (shou) 壽 (shou) 壽 (shou) 壽 (shou)
 府 (fu) 府 (fu) 府 (fu) 府 (fu)
 蘇 (su) 蘇 (su) 蘇 (su) 蘇 (su)
 青 (qing) 青 (qing) 青 (qing) 青 (qing)
 天 (tian) 天 (tian) 天 (tian) 天 (tian)
 鳥 (niao) 鳥 (niao) 鳥 (niao) 鳥 (niao)
 地 (di) 地 (di) 地 (di) 地 (di)
 山 (shan) 山 (shan) 山 (shan) 山 (shan)
 長 (chang) 長 (chang) 長 (chang) 長 (chang)
 天 (tian) 天 (tian) 天 (tian) 天 (tian)
 鳥 (niao) 鳥 (niao) 鳥 (niao) 鳥 (niao)
 地 (di) 地 (di) 地 (di) 地 (di)
 山 (shan) 山 (shan) 山 (shan) 山 (shan)
 長 (chang) 長 (chang) 長 (chang) 長 (chang)
 天 (tian) 天 (tian) 天 (tian) 天 (tian)
 鳥 (niao) 鳥 (niao) 鳥 (niao) 鳥 (niao)
 地 (di) 地 (di) 地 (di) 地 (di)
 山 (shan) 山 (shan) 山 (shan) 山 (shan)

**„CONTE ROSSO” JAN. 29.
A DÉL-KÍNAI TENGHEREN.**

Az előző oldalakon útitársam és sakkpartnerem, Szung kínai mérnök jegyzetei vannak. Huszonnyolc éves, Sanghaiban és Olaszországban tanult, Csing-taóba való. Németül beszélgetünk, sok érdekeset mesélt a kínai vallásról, szellemiségről, életről. Kérésemre ide jegyzett a füzetembe néhány dolgot a kínai versformáról és ritmusról (ott „vertikális” és „horizontális” egytagú szavak váltakozása adja a ritmust; kb. 30 szó és az ezekhez hasonló „ping”, vagyis horizontális, a többi vertikális). Kifogástalan európai modora van, de túlzott udvariassága és az, hogy egy kb. 50 éves embert ezzel tisztelt meg, hogy „Greis”-nek nevezte, elárulja a kínait. Egyáltalán, a hajón az összes kínai nagyon szolgálatkész és kedves.

26-án éjjel Szumátra északi hegyfoka mellett ment a hajó egész közel. Másnap az Aroa-szigetek két dús növényzetű, apró szigete mellett

A dagoba körül áldozati asztal a virágok számára s vasállványok az ájtatoskodók és zarándokok fogadalmi mécseseinek. Az imaház viszont több, kisebb teremre osztott, szellős, hús helyiség Buddha monstruózusan nagy, fekvő, ülő vagy trónoló alakjaival, balján és jobbán esetleg két istenszoborral s tanítványainak szimplán egyforma figuráival. Az áldozati padokon itt is mindenütt virág, különösen a fehér lótusz-szirom s nagy perselyek a szíves adományok számára. A falakat gyakran kezdetleges, rikító festmények borítják, melyek Buddha életét ábrázolják, nem feledve ki átlag a paradicsomot se, amit bizony nem semminek, hanem a fantasztikus fátyolokban lebegő szép nők találkahelyének képzelnek. Nagyobb kontrasztot és komikusabb valamit még elgondolni is alig lehet, mint egy-egy ilyen 5-6 méteres Buddhaszobrot, a maga semmitmondó, szinte bárgyú arcával, s körülötte a csábosan lebegő, nagyon is életbő paradicsomi hölgyekkel. Nem is hiszem, hogy a sok primitív mázolás mellé ezeket a kokott európai hölgyeket nem valami csúfondáros európai festő festette nekik.

Európán kívül szinte szokatlan az a sűrű népesség, mely ezt a szigetet megüli.

haladtunk el. 28-án reggel értünk Singapore-ba. Szép fekvésű város. Néhányan autó-körsétát csináltunk délelőtt. A város kínai üzletekkel, kínai fölírásokkal van tele, főltűnően sok a kínai gyerek. Szokatlanul tiszta város. Maláj semmittevők, kínai riksások az utcákon. Láttuk délelőtt a múzeumot (maláj népi dolgok, hangszerek, bábjátékok, hindu istenszobrok, vadember-faragványok és fegyverek, kitömött állatok). Láttuk két gazdag kínai orvos testvérpár furcsa palotáját: úrgazdag, amerikaias „protz” ízlésre vall, az első benyomás olyan, mintha vurstlíba került volna az ember; kőtigrisek őrizte kapun át flamingó- és egyéb állatábrázolásokkal zsúfolt kertbe jutottunk, a kerítés egy része épített barlangokból áll, beléjük építve kis pagodáktól kezdve hollandi kislányokig minden; a palota belseje is nagyon költséges és nagyon ronda, angol bútorok és keleti szobrok tömkelege. Voltunk egy növénykertben és a vízgyűjtő bazeinnél, ez egy tó. Aztán a városon kívül gumifák közé kerültünk,

Akármelyik irányban s akármilyen messze utazik is az ember, falu-falu után, ház-ház után kíséri. Mintha egyetlen nagy község volna az egész ország, olyan sűrűn telepednek a házak egymás mellé. Kitűnő utak ágaznak szét mindenfelé s a sok autó és autóbusz egymás hegyén-hátán tolong előre. Nem hiszem, hogy a pesti autóbuszvonalak bírnák a versenyt például a Colombo-Kandy útszakasszal, amelyik pedig bizony 120 kilométer. Igaz viszont, hogy utasban sincs hiány: zsúfolva gurulnak a kisméretű autóbuszok, hála az alacsony díjszabásnak.

A vidék egyenesen paradicsomi pompájú. Már nem őserdő és dzsungel a sűrű népesség és a nagyfokú és belterjes mezőkultúra miatt, de az őserdő báját és varázsát megtartotta még az utak mentén is. Szinte minden kanyarodóban új és új csoda bukkan az ember elé: itt kiterjedt rizsföldek az ültetés és érés különböző stádiumaiban, amott már feketén sötétlő dzsungel-részlet. Lent még a pálmák ülnek orgiát, néhány száz méter magasságban a hegyeken már drága tartalmukért sebesre hasított gumifák ködlenek. Banán- és ananászbokrok igézetesen szép és terhes gyümölcsceikkel s valami pálmafákon himbálódzó tök- vagy

ezeknek a kérge meg van hasogatva, és edényekbe szívárog belőlük a tejszerű, hamar nyúlóssá alvadó kaucsukgyanta. Délután egy kínai útitársam ideje föláladozásával elkalauzolt a postára, aztán egyedül sétálgattam. Vettem egy ananászkonzervet és két bélyegsorozatot. Éjfélkor indultunk. Rekkendő hőség volt egész nap.

**„CONTE ROSSO”,
MANILA ELŐTT. JAN. 31.**

Holnap érkezünk Manilába, ma még nem látszik semmi föld. A tengernek errefelé olyan színei vannak, amelyeneket a japán impresszionista festményeken látni, egész más színek vannak itt a vízen, mint másfelé. Tegnap nagyon szép alkonyat volt, csupa sárga szín volt az égen a Nap körül, és odább zöld ég bukkant ki a felhők szövevényeiből; a hajóverte hullám hátán az égi sárga szín visszfénye lendült kis darabon, másfelé a tenger mindenütt fehérén fénylő

dinnyeféle, amit itt papaiának neveznek s ami engem a dél-amerikai mamaóra emlékeztetett. A bennszülöttek különösen nagy becsben tartják ezt a gyümölcsöt; én azonban akár papájuknak, akár mamájuknak tartják is, egyforma undorral vetem meg.

A flóra szép, buja és elragadó, különösen a fákban és pálmákban, de változatosságban vagy színben meg sem közelíti a dél-amerikai kontinens hasonló trópusi vidékét. Itt nincs annyi szín és árnyalat, mint odatúl, a pálmák királyi koronája s pazar változatossága azonban mindenért kárpótol. Az állatvilág is mintha szegényesebb volna és semmi esetre sem olyan színes, mint Dél-Amerikában. Hol vannak itt a papagájcsordák, amik paradicsomi színeikkel, de reggel és este eszeveszett rikácsolásaikkal betöltik az őserdőt és környékét? Mint ahogy hiába reklamálnók azt a felejthetetlen pillangóvilágot is, mely odaát még a városokat is ellepi. Itt bizony papagájt is csak kalitkában láttunk, de annál több szemtelen, károgó fekete madarat, mely semmiben sem különbözik a mi varjainktól.

Felejthetetlenül kedvesek az utak szélén a nagy fák árnyékában megbújó kis szingaléz falvak. Ezek már nem egyszerű kunyhók,

tusfekete volt; később a visszfény eltűnt a habról, és az égen a sárga szín tea- és narancsszínbe ment át, egyre sötétebb sárgászörösbe. Ma kobaltkék a tenger, a felszín alatt lila vékony csíkok látszanak a hajóverte hullámokkal párhuzamosan. Csoportosan szállnak a repülőhalak, mindig nagyon sok.

Elfelejtettem följegyezni, hogy Colombóban láttam kígyóbűvölőt; semmi rendkívüli a kígyóbűvölés, olyan, amilyennek képzelhető. Singapore-ban voltam egy hindu Brahma-templomban a magyarokkal; beengedtek bennünket, csak a cipőt kellett levetni. A szent tehének istállójában is voltunk.

„CONTE ROSSO”, FEBR. 10.

Febr. 1-én déltájban érkeztünk Manilába. Már előző éjszaka látszottak Luzon partjai a világítótornyokkal. Manila hegyekkel övezett nagy öböl mélyén fekszik, maga a város semmi különös. Nyolc napom elkenődött itt, anélkül hogy bármi érdemlegeset is csináltam volna, mert már nem volt pénzem ahhoz, hogy környékére kiránduljak. Az első napokban bejártam a várost. A kikötő hullámtörőjén és

amiket az ember olyan szívesen képzel el az ilyen vad vagy primitív népeknél. Apró, de nagyon tisztességes kis házak ezek, amiknek kultúrvonalait sejtésem szerint nem az angolok ajándékozták nekik. A szegényebbnél csak egy-két szellős, esetleg árnyékos oldalra teljesen nyitott szoba, a módosabbnál nagy tornác, zsalugáteres szép ház, melynek egyike-másika szinte a vidéki régi magyar úriházakra és kúriákra emlékeztetett. [...]

Kelet gyöngye, ezt az elragadtatott jelzöt hivatalosan csak Manila kapta meg, de bátran lehet alkalmazni arra az egész gyönyörű trópusi szigetországra, amely Fülöp-szigetek neve alatt szerepel ide s tova 500 éve a történelemben. Akár keletről, akár nyugatról

három nagyobb mólóján belül egy új, sivár kis városrész van, itt egyszer éjszaka megtámadtak a sofőrök, de talán rendőr közeledhetett, mert el is engedtek. A kikötői városrész után a 400 éves régi spanyol erődök, várfalak következnek, körülveszik az „Intramuros” nevű ódon barokk spanyol városrészt. A várfalak teteje parkírozott; tunelek kötik össze alatta Intramurost a külső részekkel. Innen balra van a Santiago-erőd, a Magellán-emlékmű, egy szép pálmás sétány, a posta és a nemzeti könyvtár, ezeken túl három hídjával a Pasig folyó. A folyó állandóan zsúfolva van keleties vitorlásokkal, és nagy levelű élő vizeinövénytársaságok úsznak a tenger felé. A folyón túl a bankok és nagy üzletek negyede van az Escolta és más, elég szűk utcák környékén. Ezeken túl vannak a piszkos negyedek, a kínai nagy városrész, bárkákkal beborított piszkos csatornákkal, furcsa, nyílt boltokkal, sok kínai fölírással; nagy, fedett piacon húst, halat, rákot, teknősbékát, férget árulnak nagy mennyiségben, és az árusnők legtöbbször szivarozik, de itt legtöbbször cigaretta nagyságra és alakra összecsavart szivarokat látni. – Intramuros környékén az erődökből sok helyen ódon, zöld patinás ágyúcsövek állnak ki. Ettől a résztől jobbra van a Luneta tér, ahol az

jön is valaki az óceánjáró nagy hajókkal s köt ki Manilában s pillantja meg a Fülöp-szigetek titokzatosan csábító világát, a táj és a nép első futólagos ismeretére is készséggel, sőt megkönnyebbülve ismeri el, hogy Kelet gyöngyével áll szemközt.

A szót elsősorban – de nem kizárólagos értelemben – földrajzilag kell érteni. Még gondolatnak is meghökkentő és elvarázsoló egy 7000 és néhány szigetből álló országot elképzelni. Egy országot, mely a trópusi eső buja vegetációjában pompázik és minden nap reggeltől estig az elemezhetetlenül szép, trópusi napsugár királynői szépségébe öltözik és pompázik. Áldott, dús lapályok és őserdők koszorúzta, égbe furakodó hegyek. Lágyan zuhogó folyamok s kialudt vagy némán pipáló kráterek.

eucharisztikus kongresszus folyt, ettől északra pedig a kiállítás bódéi. Az Old Lunetától jobbra van néhány elegáns hotel, ezeken túl több villanegyed. Rekkenő hőség volt Manilában, ez a február eleje; azt mondják, itt április a legforróbb és augusztus a leghűvösebb hónap. Itt hirtelen, majdnem átmenet nélkül jön az éjszaka; éppily hirtelen jött minden harmadik-negyedik nap az erős, rövid trópusi zápor is. Nagy víztömeg zuhog le pár pillanat alatt, utána valamelyest hűvösebb van, de nem sokáig. A klíma egészségtelen, sok itt a tüdőbeteg; a levegő nyirkos-forró, fojtós, minden tapadós lesz tőle. Manila lakossága kb. 300 000, az elég sok kínait leszámítva katolikus; a Fülöp-szigetek bennszülöttei nagyrészt áttértek; a déli nagy sziget, Mindanao főleg mohamedán, az északi nagy sziget pedig, Luzon, amin Manila városa van, katolikus. Manilában elég kevés a fehér ember; az itteni lakosság furcsa keverék típus, „tagalog”-nak hívja magát; nem nagyon szép race, alacsony, barna bőrű, lapított orrú, dús, kemény kékesfekete hajú. Keverék mesztic nép; bennszülöttek, kínaiak, malájok, spanyolok keveredése; angolul, spanyolul és tagalog nyelven egyformán beszélnek, itt mindenki három nyelven tud. A Philippini-

Az őstermészet vegetációban kifogyhatatlan remekei és az emberi kéz nyugaton ismeretlen mezőgazdasági termékei. Egy 30-40 fok körül járó téllal és – az évről-évre hívatlan vendégként megérkező s a mosolygó országot gyászba borító tájfunokkal.

De ez a szigetország Kelet gyöngye marad akkor is, ha embereit és népét vesszük szemügyre. A keleten szokásos sunyi félénkség vagy kihívó szemtelenség után egy bájos, szolid és szelíd barna nép, akik között úgy érzi az ember magát az első perctől kezdve, mintha hazaérkezett volna s az idegenség érzete fel se tud merülni. Ahogy – pláne ünnepnapon – Manila népe felvonul az utcákon; a komoly, csodálatos összeszedettséget eláruló férfinép a maga artisztikusan szabott európai

szigetek bennszülöttei, tagalogok, hambalok és egyebek (selypítve gyűjtőnéven „pilippino”-nak mondják magukat) nagyon sokféle fajhoz tartoznak, valami kilenc vagy mennyi bennszülött nyelv van itt, főleg talán a maláj fajhoz állnak közel. Manilában a katonaság és hivatalnokok egy része amerikai; vannak mindenféle nációbeli kereskedők, még öt-hat magyar is; én három manilai magyarral ismerkedtem meg, mind gazdag emberek. A fehér emberek itt elég könnyen meg tudnak gazdagodni. A manilai elit a pénzarisztokráciából áll, ezek amerikaiak, spanyolok és néhány egyéb európai; a tagalogok ki vannak zárva a jobb társaságból. A tagalogok közt tanult embertől munkásig van mindenféle; de általában szegényebbek a fehéreknél. Sok megy közülük a manilai egyetemre. Sok tagaloggal ismerkedtem meg; üldögéltem a tengerparti gyepen bennszülött munkások között, valami keveréknyelven diskuráltunk, és elég jól megértettük egymást; kitüntetésnek érezték, hogy közénk telepedtem, igyekeztek mindenfélével kedveskedni. Gyakran megszólítottak manilaiak az utcán: látták, hogy idegen vagyok, és számukra egzotikum. Könnyen barátkozó, kedélyes, érzelmes,

ízű és mégis nemzetileg formált pehelykönnyű selyemkabátjával; ahogy az asszonyok és lányok kecsesen ellibegnek szinte vagyonokat érő színpompás selyemszoknyáikban és merevre keményített, szinte páncélos formát öltő csipkéekkel, hímzéssel díszített tüllblúzaikban –, olyan színes kép az, aminek megbűvölten néz utána az idegen s amit sóhajtva sír vissza a ráváró keleti piszok és hanyagság közepette. [...]

Mindaz, amit az ember a Fülöp-szigeteken és annak fővárosában, Manilában talál, egyelőre még a spanyol uralomra emlékeztet. Manila központja: az Intramurosnak nevezett belső városrész, egy hamisítatlan darab Spanyolország ma is; szűk kis utcáival, spanyol koloniális stílusú csendes házaival, pátióival s templomaival.

jóindulatú, buta és tehetségtelen nép lehet a tagalog; a magyarnál civilizáltabb és kultúramentes, és a pénz szerzéséhez és megtartásához nem ért, hagyja magát kizsákmányolni Amerikától. A tagalogok nem rejtetik az érzelmeiket, hamar ölelgetik az embert, hamar megbántódnak és ki is engesztelődnek. Egy itteni szabó odajött hozzám az utcán, megmutatni a nője fényképét, amint egy műholdvilágon üldögél. Többször találkoztam Ramon Garcia jogásszal, lefényképeztette magát velem együtt; több emléket adtunk egymásnak, és bélyegeket cseréltünk. Két elég helyes és intelligens tagalog lánnyal is megismerkedtem. Egy manilai magyar elmondta, hogy a Fülöp-szigeteken elég erős politikai mozgalom van az irányban, hogy az USA-tól függetlenedjenek; ez a függetlenségi párt Japántól remél segítséget. A konzervatív párt továbbra is az Egyesült Államok szárnyai alatt akarja tartani a Fülöp-szigeteket, arra hivatkozva, hogy az önállósulással az itteni termények (cukornád, rizs, gyapot stb.) ára nagyon lecsne, és nem volna piaca többé a terményeiknek. Van egy bolsevista párt is, de ez nem jelentékeny. Amerikanizmus, tőke, civilizáció diktatúrája van itt, a fehér

A 40 éve elterpeszkedő amerikai hódítás csak a Binondónak nevezett üzleti részben mutatkozik meg hatalmas áruházaival, lüktető iparával és kereskedelmével. Nincs egy művészi emlék, ház, palota, templom vagy iskola, amit ez a nagypénzű amerikai hódító emelt volna. De ahol lehetett, már a szabadságharcok idején rommá lőtt minden kolostort vagy művészi értékben igazán gazdag templomot. Manila közelében egy dombon ma is ott áll összelőve és elhagyatva egy méreteiben bámulatos kolostor és kolostori templom; zöldpázsitos dombtetőn, repkénnyel, kúszó növényekkel és vad fákkal benőve még romjaiban is a pusztulásnak odadobva; s még szerencse, hogy újabban valami német megvásárolta, a telket elzárta, a kolostor épen maradt szobáiban lakást rendezett be

bevándoroltak érdeke és pénze diktál és mind-
ezek mögött bontakozik a philippino
nacionalizmus. A japán imperializmus hatása az
itteniekre éppoly erős, mint ránk, magyarokra
a fasizmusé és horogkereszté. – Schol akkora
autóforgalmat még nem láttam, mint
Manilában, különösen a hidak környékén; de a
forgalom olyan ügyesen van szabályozva, hogy
a közlekedés mégis simábban lebonyolítódik,
mint nálunk; a gyalog járás se ütközik
különösebb nehézségekbe. Az autón kívül még
az egylovas, kétkerekű könnyű kocsi bonyolítja
le a személyforgalmat; elöl egy ülés van
a kocsisnak, hátul két utasülés.

magának s talán idővel
a további romlást is
szánalomból vagy érdekből
meg fogja akadályozni. Ez az
összelőtt templom hatalmas
méreteivel, merész íveivel és
oszlopaival szinte élesen
ijesztő képe és szimbóluma az
amerikai hódításnak: elvenni
a nép hitét és belső lelki
kultúráját s adni helyette
bányákat, vasutakat, aszfaltos
utakat és amerikai áruházakat!
[...]

STEINERT ÁGOTA ÚT Ó S Z A V A

Weöres Sándor 1937 januárjában, mint filozófia szakos pécsi egyetemi hallgató – ekkor már a Nyugatban rendszeresen publikáló, Baumgarten-jutalmaz (1935) és évdíjas (1936), két kötetes fiatal költő – 23 és fél éves korában indult el első keleti útjára. Az út mintegy két és fél hónapig tartott, a Conte Rosso nevű olasz hajó fedélzetén. Az utasok Genova kikötőjéből kihajózva, Szicília és az afrikai partok mentén elhaladva keltek át a Szezi-csatornán, érintették Port Szaidot, majd Szev városát, átszelték a Vörös-tengert, megálltak Masszuában (Eritrea egykori olasz gyarmat fővárosa a Vörös-tenger délnyugati partján), majd az Arab-tengeren át eljutottak Bombay-be. Innen két napi tartózkodás után Ceylonba utaztak, ahol majd egy hétig maradtak. Ezután Szumátra mellett a Malakkai-szoroson át a Maláj-félsziget déli csücskénél lévő Szingapúr szigetére érkeztek, végül áthajóztak a Dél-kínai-tengeren és kikötöttek Manilában, a Fülöp-szigetek fővárosában. Manilából Sanghajba szállította őket a Conte Rosso, majd – feltehetőleg Hongkongot érintve – hazatértek.

A fiatal Weöres Sándor számára ez az út régi vágyának beteljesülését jelentette, mert hiszen a keleti irodalom már 16 éves korától érdekelte, később pedig a keleti bölcséletet is behatóan tanulmányozta. 1933-tól szoros barátságban és munkatársi viszonyban állt Várkonyi Nándorral, akit épp a harmincas évek közepétől foglalkoztatott a *Szíriai oszlopai* című, „az emberiség régi műveltségéről szóló”, „az elporladt kultúrák emlékeit nyomozó” munkájának¹ megírása. A mű tényleges elkészítésére ugyan csak 1937-ben került sor – Weöres Sándor 1937 nyarán Várkonyi kérésére fogott a *Gilgames* eposz fordításába –, de ezt megelőzően is napi beszélgetéseik tárgya volt a keleti filozófia és irodalom.² Várkonyi Nándor erről a következőképpen vallott: „Weöres ismerte ugyan Egyiptomot, főleg Maspero és Mahler műveiből, s jártas volt az ind Pancsatantrák és egyéb szanszkrit iratok erdejében, de Babilonban új anyagot kapott. Ám alig hogy átvette, nyomban oly otthonosan mozgott benne, mint a hal a maga tavában; rekonstruálta az egész vízözönkori világot, személyes ismeretséget kötött az istenek és hősök seregével, kívülről tudta történetüket, fejükkal gondolkozott, lelkükkel érzett. A magyarázat persze az, hogy a benne lévő ősköltő találkozott az ősköltéssel.”³

Nos, a keleti út – melynek anyagi fedezetéül az 1936-ban elnyert 3000 pengős Baumgarten-díj szolgált – ennek az ősköltőnek a találkozását segítette elő az ősköltéssel, az olvasmány élményeket mélyítette el, tette közvetlenné, már-már megfoghatóvá, érzékletessé. Mikor Cs. Szabó László egy interjúban megkérdezte az 50 éves Weörest, hogy „Indiának és Kínának a helyszíni ismerete befolyásolta-e verseidet, költészetedet...” a költő azt felelte rá: „Feltétlenül hasznos volt, hogy láttam. Ezáltal az olvasmányok megelevenedtek, konkrétábbá váltak. Mindenesetre, amit a kínai és hindu irodalomból olvastam, az sokkal lényegesebb, mint hogy néhány napig vagy néhány hétig ott jártam, de sok színt, sok pillanatnyi vonást adtak ezek az utazások.”⁴

Nyisztor Zoltán, a párhuzamos naplóban szereplő másik szerző, saját korában jóval ismertebb volt a fiatal Weöres Sándornál, napjainkban azonban csak kevesen hallottak róla. 1893-ban született Debrecenben, egyszerű vasutas fiaként. Érettségi után a papi hivatást választotta, a szatmári szemináriumban volt kispap, majd a római Collegium Germanicum-Hungaricumban és Innsbruckban folytatta teológiai tanulmányait. 1913-ban Rómában doktorált filozófiából. 1917-ben szentelték pappá, majd a szatmármegyei

egyházmegyében működött teológiai tanárként, később püspöki titkárként. Az első világháború végén, mikor a román csapatok bevonultak Erdélybe, részt vett az ezt követő magyar ellenállási mozgalmakban. Emiatt a román hatóságok le akarták tartóztatni, de ő elfogatása előtt szerencsésen Magyarországra szökött. Részt vett a Tanácsköztársaság bukása utáni katolikus hitélet újrászervezésében. Újságírói pályafutása a *Szív* című lapnál kezdődött, majd a *Magyar Kultúrában*, a *Nemzeti Újságban*, az *Új Nemzedékben* jelentek meg hitvédő írásai. 1924-ben a *Magyar Kultúra* című hetilap, majd a *Magyar Kurír* szerkesztője lett. Szoros baráti és munkatársi viszonyba került Bangha Bélával, mindkettőjüket a „harcos katolicizmus” vezéralakjaként tartották számon. Nyisztor kitűnő szónok volt, országszerte rendszeresen tartott népszerű lelki gyakorlatokat. A harmincas évektől a konzervatív katolikus mozgalmakat irányította, számos jezsuita kiadványt szerkesztett. Nagy érzékenységet mutatott a szociális kérdések iránt, e tárgykörben több művet is írt (*A szociális kérdés*, 1919, *A család méltósága és jogai*, 1943, *A munka méltósága és jogai*, 1943). Hitbéli kérdésekben különösen a különféle szekták ellen emelte fel a szavát. 1945-ben harcos magatartása miatt letartóztatták, a népbíróság azonban felmentette,

talán éppen a hitleri Németországot bíráló nézetei, írásai segítettek rajta. Kiszabadulása után azonban a szovjet NKVD bosszúból elrabolta, mivel Nyisztor igyekezett az orosz katonák erőszakoskodásait feltárni. Fogságában megpróbálták rákényszeríteni, hogy a készülődő Mindszenty perben működjön közre a főpap elleni bizonyítékok beszerzésében. E célból szabadon engedték, de ő követőit lerázva, barátai segítségével kiszökött Rómába, ahogy ezt megírta *Vallomás magamról és kortársaimról* (Róma, 1969) című könyvében. Rómában rövid ideig a vatikáni sajtóirodában dolgozott, majd Madridban lett káplán. 1946-ban Dél-Amerikába települt. Előbb Kolumbiában volt kórházi lelkész, majd egy évig misszionáriusként az indiánok között élt az őserdőben. 1954 és 1961 között Venezuelában a caracasi magyar kolónia papjaként működött. 1961-ben visszatért Rómába, ahonnan a nyugati magyar emigráció lapjaiba és folyóirataiba küldte rendszeresen írásait. Az „örök városban” érte a halál, 1979-ben.

Weöres Sándor és Nyisztor Zoltán teljesen véletlenül és egymás közelebbi ismerete nélkül kerültek egy hajóra és váltak útitársakká. Weöres, mint írásából kiderül, olvasta Nyisztor cikkeit, Nyisztor azonban egyetlen egyszer sem jelzi, hogy Weöres Sándorral utazik együtt, feltehetően nem

sokat jelentett számára a *Nyugat* fiatal költőjének a neve. Naplóikat egymástól függetlenül írták, csupán az én ötletemből kerültek egymás mellé a kiadvány lapjain. A történeteket Sanghajig váltakozó kihagyásokkal, kisebb vagy nagyobb terjedelemben többé-kevésbé mindketten megörökítették. Sanghajban Nyisztor Zoltán kiszállt a hajóból és tovább utazott a kínai jezsuita missziók meglátogatására: Nankingon, Pekingen, Tiencsinen, Tamingon, Tamingfun, Kaicsun, Hantanon, Hankauon, Csangsán, Paokingon, Kantonon át vezetett az útja Hongkongba, ahol ismét hajóra szállt, hogy hazatérjen. Ez a hajó azonban már természetesen nem a Conte Rosso volt, hanem egy másik, a Conte Verde. Keleti utazásának ezt a részét igen színesen és érdekesen ugyancsak megörökítette, de mivel ez már nem kapcsolható össze Weöres írásával, ezért itt ebből nem idéztünk. E feltételezett napló alapján készült még ebben az évben (1937) megjelent könyve a *Mandarinok, kulik és misszionáriusok*. Mindaz, amit kiadványunkban az ő neve alatt idézünk, ebből a kötetből való. Weöres Sándor a hajón maradt, de hogy a Conte Rosso még hol kötött ki Sanghaj után Kínában, azt nem tudjuk. Naplója, melyet sohasem szánt a nyilvánosságnak, először 1984-ben jelent meg a *Weöres Sándor és Károlyi Amy élete képekben* című dokumentum

kötetben. A napló ebben az albumban a február 11-i bejegyzéssel befejeződik, a további részek, ha egyáltalán készültek, elkallódtak. Sajnos, azóta a már közölt anyag eredeti kézírata is eltűnt, így azt a Károlyi Amy féle közlés nyomán adtuk közre.

Nyisztor Zoltánt, mint írta, vasutas gyermekeként ellenállhatatlanul vonzotta a messzeség, s már fiatalon, minden szünidőben sikerült eljutnia Európa tájaira: Ausztriába, Németországba, Belgiumba, Franciaországba. 1935-ben Bangha Bélával együtt egy missziós körutat tett Dél-Amerikába, amelyről *Felhőkarcolók, őserdők, hazátlanok* (1935) könyvében is beszámolt.

„Lassanként rájöttem, hogy engem igazában az ősi kultúrák s az eredeti, vígkedélyű népek érdekelnek...” – állapította meg *Vallomásaiban*, ezért minden lehetőséget megragadott, hogy eljusson Távol-Keletre. „A budapesti eucharisztikus kongresszust a manilai előzte meg, s így indokolt volt, hogy valaki magyar jelen legyen azon és beszámolhasson annak lefolyásáról. A választás rám esett, aminek annál jobban örültem, mert így régi álmomat: Kínát és a magyar missziókat is útba ejthettem.”⁵ Nyisztor Zoltán háta mögött már egy kiadott útirajzzal, s minden bizonnyal egy újabb megjelentetésére készülve jegyezte fel tapasztalatait. Weöres Sándor csupán alkalmoszerűen és

önmagának írta útinaplóját. A két írás jellegét tekintve is erősen különbözik egymástól. Az újság-író-teológust elsősorban a szociális és vallási kérdések, a meglepő szokások, egzotikus érdekességek, az emberi drámák ragadják meg, a költőt a kulturális és gondolkodásbeli sajátosságok, a tájak és népek egyedi vonásai érdeklik. Élményeiből időnként verset ír, ezeket naplója kiegészítésként közöljük is.

A feljegyzések eltérő szemlélettel, különböző megközelítéssel, de ugyanarról az utazásról szólnak s ezért összehasonlításuk rendkívül tanulságos. Nem elsősorban a stílus elemzése miatt, hanem azért, hogy ki mit tart fontosnak, említésre méltónak, ki hogyan látja, hogyan közelíti meg a leírt eseményeket, tájakat, jelenségeket. A két írás bizonyos értelemben kiegészíti egymást, így gazdagabban ismerhetjük meg a keleti út részleteit, bár mindkettő a maga nemében külön-külön is érdekes. Mégis, mi e kiadványunkkal elsősorban Weöres Sándor költői fejlődésének jobb megvilágítását kívánjuk elősegíteni. Az 1937-es év és benne a keleti út – az ő életében volt rendkívül fontos. Beérkezett (megkapta a Baumgarten-díjat: költészetét elismerték, megjelent harmadik kötete, *A Teremtés dicsérete*, ledoktorált s ezzel befejezte egyetemi éveit) munkássága egyre tudatosabbá vált (megírta

doktori disszertációként *A vers születése* című elemző alkotáslelektani, filozófiai munkáját, pécsi baráti köre – az ő segítségével – valódi alkotói műhellyé vált, mely már a lapkiadás gondolatával is foglalkozott). Végezetül még inkább elmélyítette vonzódását a keleti kultúrák és bölcselvek iránt (lefordította, pontosabban újraköltötte a *Gilgames* eposz egy részét, amely „tipikus, tömörszerű fundamentuma későbbi költészetének. Az ötvenes években *A Föld meggyalázása* és a *Mahruh veszése* erre a kőalapzatra épül.”⁶) S e vonzalom nemcsak meghatározta fordítói munkásságának nagy részét, de mint „tisza forrás” táplálta, gazdagította varázslatosan szép, egyetemes költészetét is.

Jegyzetek

¹ Az idézetek Várkonyi Nándor: *Weöres Sándor pécsi éve* c. tanulmányából valók (Magyar Műhely, 1964/7-8. sz.), V. N. határozta így meg saját munkáját

² Weöres Sándor 1975-ben 200 ív terjedelemben nyújtotta be a Magvető Kiadóhoz műfordításait, melyből én, mint kiadói szerkesztő – a kiadó terjedelmi elvárásainak megfelelően – W. S.-sel közösen válogattam ki az *Egybegyűjtött műfordítások* (1976) 110 ívnyi, három kötetes anyagát. A hónapokig tartó munka során volt alkalmam vele a műfordítások keletkezési körülményeiről is beszélni. Ezt az adatot tőle hallottam.

³ Várkonyi Nándor idézett tanulmánya

⁴ Cs. Szabó László: *Negyvenhat perc a költővel*. A BBC interjú szövegét Cs. Szabó közölte a Magyar Műhely 1964/7-8. számában.

⁵ Nyisztor Zoltán: *Vallomások magamról és kortársaimról* (Róma, 1969)

⁶ Károlyi Amy megállapítása a *Weöres Sándor és Károlyi Amy élete képekben* (Magvető Kiadó, 1984) c. kötetben

Weöres Sándor naplójegyzetei kurzív (dőlt) betűvel szedve a páros oldalakon futnak, Nyisztor Zoltáné antikva (álló) betűkkel a páratlan oldalakon.

(Kivétel a 39, 41, 43, 103 és 105. oldal, ahová Weöres Sándor anyaga került.)

Kiadta a Terebess Kiadó Budapesten, 1998-ban
A kötetet tervezte és a kiadásért felel Terebess Gábor
Szerkesztette: Steinert Ágota
Műszaki szerkesztő: Bozzay Kristóf
Készült a Szegedi Kossuth Nyomda Kft. üzemében
ISBN 963 9147 10 9
TE 46